

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

~~336.2~~
~~4-21~~

10921

336.2
4-21

1865

2010

336.2

4-21

56

Իսկականի վրայ գրած է՝

«Հասարակական» :

Գեներալ-Ֆելդցեյխմեյստր ՄԻԻԱՅԷԼ :

Թիֆլիզ :

Ապրիլի 11-ին 1865 ամի :

ԿԱՆՕՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻՆԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ, ՆՐԱՆՑ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՆԻ ԵՒ ԹԱԳԱԻՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՐԿԱՏՈՒԹՅՆԻ ՀԱՄԱՐ :

ԹԵՆԻ ՀԱՄԱՐ :

Թիֆլիզի ՆԱՀԱՆԳԻ (ԳՈՒԲԵՐՆԻԻ ՄԷՉ) :

1. Ներկայ կանոնադրութենով սահմանադրվում է. ա) շինական հասարակութիւններու կարգաւորութիւնը և նրանց հասարակական կառավարութիւնը թիֆլիզի նահանգի (գուբերնիի) մէջ, և բ) էս հասարակութիւններու թէ թագաւորական թէ հասարակական հարկ տալու կարգը :

РАЗДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

ОБЪ УСТРОЙСТВѢ СЕЛЬСКИХЪ ОБЩЕСТВЪ И ИХЪ ОБЩЕСТ-
ВЕННАГО УПРАВЛЕНІЯ.

ГЛАВА ПЕРВАЯ.

о образованіи сельскихъ обществъ.

2. *Сельское общество* составляется изъ всѣхъ крестьянъ, водворенныхъ въ одномъ селеніи ка-кого-бы вѣдомства или наименованія крестьяне эти ни были: казенные, церковные, или временно-обязанные (вышедшіе изъ крѣпостной зависимости и состоящіе въ обязательныхъ поземельныхъ отноше-ніяхъ къ помѣщикамъ).

Примѣчаніе. Нѣмецкіе колонисты, водворенные въ Тифлисской губерніи особыми колоніями и имѣющіе свое особое устройство и осо-бое управленіе, подъ дѣйствіе настоящаго Положенія не подходятъ.

3. Селенія малолюдныя, а также отселки или отдѣльные дворы, соединяются въ одно сельское общество, или присоединяются къ другимъ ближай-шимъ сельскимъ обществамъ, смотря по мѣстнымъ удобствамъ.

Примѣчаніе. Соединеніе малолюдныхъ селеній и отселковъ въ одно сельское общество или присоединеніе ихъ къ другимъ ближай-

ԲՍԺԱՆՈՒՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՇԻՆԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆՐԱՆՑ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ :

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ :

Շինական հասարակութիւններ կազմելու վրայ :

2. Շինական հասարակութիւնը կազմվում է ամենայն գիւղականներից, որոնք կենում են մէկ գիւղի մէջ, որի տեսչութեան տակն էլ լինին նրանք՝ թէ թագաւորական, թէ եկեղեցական և թէ ժամանակաւոր—պարտաւորուած (այսինքն նրանք, որոնք ճորտութենից դուրս են եկել, բայց հողի կողմանէ գիւղի պարոնների հետ էլի դեռ կապուած են մնում) :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Նեմէցի կօլօնիստները, որոնք թիֆլիզի նահանգի մէջ առանձին կօլօնիաներով կենում են, և իրանց համար առանձին կարգադրութիւն ու կառավարութիւն ունին, էս կանօնադրութենից դուրս են մնում :

3. Սակաւամարդ գիւղերը, նմանապէս առանձնացած տները միանում են իրարու հետ ու կազմում են մէկ շինական հասարակութիւն, կամ միաւորվում են ուրիշ մօտիկ եղած շինական հասարակութիւններու հետ, նայելով տեղի յարմարութենին :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Սակաւամարդ գիւղերից և առանձնացած տներից մէկ շինական հասարակութիւն կազմելը կամ նրանց միաւորելը մօտիկ եղած շինական հասարակութիւններու

шимъ сельскимъ обществамъ предоставляется распоряженію Начальника губерніи съ утвержденія Намѣстника Кавказскаго.

4. Крестьяне разныхъ вѣдомствъ, входящіе въ составъ сельскаго общества, образуютъ въ ономъ частныя крестьянскія общества, по ихъ вѣдомствамъ, сохраняя при этомъ свою зависимость отъ подлежащихъ начальствъ, на основаніяхъ нынѣ существующихъ.

Примѣчаніе. Временно-обязанные крестьяне, на время обязательныхъ ихъ отношеній къ помѣщикамъ, на земляхъ коихъ они водворены, подлежатъ вѣдѣнію Мирowychъ Посредниковъ и Губернскаго по крестьянскимъ дѣламъ Присутствія, на основаніи особыхъ Правилъ и Положеній о сихъ крестьянахъ изданныхъ.

ГЛАВА ВТОРАЯ.

о сельскомъ общественномъ управленіи.

5. Сельское общественное управленіе составляютъ :

- 1) Сельскій Сходъ.
- 2) Сельскій Старшина. И
- 3) Сельскій Крестьянскій Судъ.

Въ непосредственное распоряженіе Сельскаго

Հետ յանձնվումէ Նահանգապետի (գու-
բերնատօրի) կարգադրութեանը Կովկա-
սեան Փոխարքայի հաստատութենով :

4. Զանազան տեսչութեանց գիւղականները ,
որոնք բաղկացնումեն մէկ շինական հասարակութիւն,
կազմումեն նրա մէջը մասնաւոր գիւղականներու
հասարակութիւններ, պահպանելով միւսնոյն ժամա-
նակը իրանց կախումը այժմեան եղած հիմանց վրայ
էն իշխանութէնից, որոնցը ենթարկուած են նրանք :

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ : Ժամանակաւոր — պարտաւորուած
գիւղականները, քանի որ պարտաւորուած
կապուած են մնում գիւղի պարոններու
հետ նրանց հողերու վրայ, ենթարկվումեն
Խաղաղարար Միջնորդի (միրովոյ պօսրեդ-
նիկ) տեսչութեանը և գիւղականներու գործ-
քերու Նահանգական Ատեանին էն առանձին
կանօններու ու կանօնադրութիւններու հի-
մանց վրայ, որոնք սահմանադրած են էս
գիւղականներու համար :

Գ. ԱՌԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Շինական հասարակական կառավարութէնի վրայ :

5. Շինական հասարակական կառավարութիւն
կազմումեն՝

- 1). Շինական Ժողովը :
  - 2). Շինական Տանուտէրը (քեօխվայ, ստար-
շինա), և
  - 3). Շինական Դատարանը :
- Շինական հասարակութիւնը նշանակումէ ինչ-

Старшины назначается сельскимъ обществомъ потребное число *разсылныхъ*. Сверхъ того, отъ усмотрѣнія сельскаго общества зависитъ имѣть *полевыхъ сторожей, смотрителей канавъ* и т. п.

6. Когда сельское общество состоитъ изъ многолюднаго селенія или изъ нѣсколькихъ малолюдныхъ, то избираются Помощники Старшины въ такомъ числѣ, какое окажется нужнымъ по дѣйствительной въ томъ надобности. *Помощники Старшины* избираются и тогда, когда сельское общество состоитъ изъ нѣсколькихъ частныхъ крестьянскихъ обществъ (ст. 4), и эти общества пожелаютъ имѣть своихъ ближайшихъ представителей въ лицѣ Помощниковъ Старшины.

Примѣчаніе. Съ должностію Помощника Старшины могутъ быть соединены обязанности *сборщика податей*. Впрочемъ обязанности сборщика податей могутъ быть возложены и на всякое другое лицо, по усмотрѣнію общества.

ОТДѢЛЕНІЕ ПЕРВОЕ.

о сельскихъ сходахъ.

7. *Сельскій Сходъ* составляется изъ всѣхъ, безъ различія вѣроисповѣданій, совершеннолѣтнихъ крестьянъ-домохозяевъ, принадлежащихъ къ составу сельскаго общества и составляющихъ по камераль-

քան որ հարկաւոր լինի գղերներ (չավուշ), որոնք անմիջաբար Տանուտէրի կարգադրութեան տակը պիտի լինին: Բայց 'ի սրան շինական հասարակութիւնը, եթէ բարեհաճի, կարող է նշանակել և դաշտերու պահապաններ (ղօռուղչի), առուներու վերատեսուչներ կամ ջրպետ (մուլով) և այլն:

6. Եթէ շինական հասարակութիւնը բաղկացած ըլի բազմամարդ գիւղից կամ մէկ քանի սակաւամարդ գիւղերից, էն ժամանակը ընտրվում են և Տանուտէրի Օգնականներ, ինչքան էլ որ հարկաւոր լինի: Տանուտէրի Օգնականներ ընտրվում են և էն ժամանակը, երբ որ շինական հասարակութիւնը բաղկացած է մէկ քանի մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից (յօդ. 4), և երբ որ էս հասարակութիւնները կուզենան Տանուտէրի Օգնականներով իրանց մերձաւոր փոխանորդ ունենալ:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Տանուտէրի Օգնականի պարտաւորութէնի հետ կարող է միանալ և հարկ հաւաքողի պարտաւորութիւնը. բայց հարկ հաւաքելու պարտաւորութիւնը կարող է յանձնուի և ամէն մէկ ուրիշ անձին, ինչպէս որ հասարակութիւնը բարեհաճի:

ՀԱՏՄԻԱԾ ԱՌԱՋԻՆ՝

Շինական Ժողովներու վրայ:

7. Շինական Ժողովը կազմվում է առանց հաւատի զանազաններու ամէն հասակաւոր կալուածատէր գիւղականներից, որոնք պատկանում են շինական հասարակութէնին, և որոնք կամէրալի հաշուացուցակով

ному описанію отдѣльный дымъ, и, кромѣ того, изъ всѣхъ назначенныхъ по выбору сельскихъ должностныхъ лицъ. Не воспрещается домохозяину, въ случаѣ отлучки, болѣзни и вообще невозможности лично явиться на Сходъ, присылать вмѣсто себя кого либо изъ членовъ своего семейства.

Примѣчаніе. Къ участию въ Сходахъ не допускаются крестьяне: во 1-хъ, состоящіе подъ слѣдствіемъ или судомъ по преступленіямъ или проступкамъ, влекущимъ за собою потерю всѣхъ особенныхъ правъ и преимуществъ, лично и по состоянію обвиняемому присвоенныхъ (Уложеніе о Наказаніяхъ, статья 47), и во 2-хъ, отданные подъ надзоръ полиціи по рѣшеніямъ судебныхъ мѣстъ.

8. Первое мѣсто на Сельскомъ Сходѣ и охраненіе на немъ должнаго порядка принадлежатъ Сельскому Старшинѣ. Но когда учитывается Старшина, тогда на Сельскомъ Сходѣ первое мѣсто предоставляется одному изъ Помощниковъ Старшины тамъ, гдѣ Помощники Старшины полагаются (ст. 6), по взаимному между ними соглашенію, а въ случаѣ несогласія—старшему изъ нихъ по дѣтамъ. Гдѣ же не будетъ ни одного Помощника Старшины, тамъ первое мѣсто на Сельскомъ Сходѣ, при учетѣ Старшины, занимаетъ, тѣмъ-же порядкомъ, одинъ изъ Сельскихъ Судей (ст. 52).

առանձին ծուխ են կազմում, և էլի ամէն ընտրուած շինական պաշտօնատարներից: Այժմէ մէկ կարուածատէր գիւղականը գիւղիցը գուրսը լինի և հիւանդութենի կամ մէկ որևիցէ պատճառով չկարողանայ ներկայ գտնուիլ ժողովի մէջ, կարող է իր տեղ ուղարկել իր ընտանիքի մէկ ուրիշ անդամ:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Ժողովի մէջ մասնակցութիւն չեն կարող ունենալ ա) նրանք, որոնք էնպիսի յանցանքներու համար դատաստանի կամ քննութեան տակն են, որոնց համար պիտի գրկուին ամենայն անձնական իրաւունքներից և արտօնութիւններից և իրանց ունելիքից (Պատիժներու Սահմանադրութիւն, յօդ. 47), և բ) նրանք, որոնք դատաստանատներու վճիռով պօլիցիի նկատողութենի տակը են գտնվում:

8. Առաջին տեղը Շինական Ժողովի մէջ պատկանումէ Տանուտէրին, որոնք պիտի ժողովի մէջ պատկանեալ կարգը պահպանէ: Բայց երբոր Տանուտէրի հաշիւները տեսնվում ըլին, էն ժամանակը Շինական Ժողովի մէջ առաջին տեղը տվումէ նրա Օգնականներից մէկին, ումը որ սրանք իրանք իրանց մէջ համաձայնուելով կրառաջարկեն, եթէ 'ի հարկէ էնտեղ Տանուտէրի Օգնականներ ըլելու են. (յօդ. 6), իսկ եթէ Օգնականները համաձայնուեցան իրանց մէջ, էն ժամանակ Տանուտէրի տեղը բռնումէ նրա Օգնականներիցը նա, որնոր հասակով ամէնից մեծն է: Բայց որտեղ որ իսկի Տանուտէրի Օգնական չկայ, էնտեղ առաջին տեղը Շինական Ժողովի մէջ Տանուտէրի բացակայութեան ժամանակը բռնումէ միւսայն կարգով Շինական Պատաւորներից մէկը (յօդ. 32):

9. Сельскій Сходъ созывается, смотря по надобности, Старшиною, преимущественно въ дни воскресные или праздничные.

10. Уѣздный или Окружной Начальникъ, когда представится надобность, приказываетъ также Старшинъ, или другому должностному лицу, собрать Сельскій Сходъ.

Примѣчаніе. Право это предоставляется и Мировому Посреднику въ сельскомъ обществѣ, состоящемъ исключительно изъ временно-обязанныхъ крестьянъ или въ которомъ крестьяне сіи составляютъ болѣе половины въ сравненіи съ крестьянами казеннаго либо церковнаго вѣдомствъ.

11. Вѣдѣнію Сельскаго Схода подлежатъ:

1) выборы сельскихъ должностныхъ лицъ, коихъ избраніе предоставлено Сельскому Сходу;

2) приговоры объ удаленіи изъ сельскаго общества вредныхъ и порочныхъ членовъ его; временное устраненіе крестьянъ отъ участія въ Сходахъ, не долѣе, какъ на три года;

3) назначеніе опекуновъ и попечителей; повѣрка ихъ дѣйствій;

4) разрѣшеніе семейныхъ раздѣловъ;

5) распоряженіе общественными земельными угодьями, принадлежащими цѣлому сельскому обществу и находящимися въ общемъ владѣніи жите-

9. Շինական Ժողովը հաւաքումէ հարկաւորութենին նայելով Տանուտէրը ըստ մեծի մասին կիրակէ և տօն օրերը :

10. Գաւառապետը, (ուէզդնի կամ օկրուժնոյ նաչալնիկը) երբ որ հարկաւորութի, հրամայումէ Տանուտէրին կամ ուրիշ շինական պաշտօնատարին, որ Շինական Ժողով կազմէ :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Էս իրաւունքը տվումէ և Խաղաղարար Միջնորդին էն շինական հասարակութենի մէջ, որնոր բաղկացած է միայն ժամանակաւոր — պարտաւորուած գիւղականներից կամ որ հասարակութենի մէջը էս տեսակ գիւղականներու թիւը կէսից աւելի է թագաւորական կամ եկեղեցական գիւղականներու թուից :

11. Շինական Ժողովի գործողութիւն է՝

1) շինական պաշտօնատարներու ընտրութիւնը, որնոր յանձնվումէ Շինական Ժողովին :

2). շինական հասարակութենից մասակարու պակասութիւն ունեցող (այիբլու) անդամներուն հեռացներու դատավճիռ դնելը. ժամանակաւոր հեռացները Շինական Ժողովներից ոչ աւելի քան թէ երեք տարով :

3). խնամակալներ (ապէկուն) և հոգաբարձուներ (պօպէչիտէլ) նշանակելը և նրանց գործքերը քննելը :

4) ընտանեկան բաժանքի վճռելը :

5) էն հասարակական հողերու կարգադրութիւնը, որոնք պատկանումեն ամբողջ շինական հա-

лей, какъ то: пустопорожными или пастбищными землями и т. п.;

6) совѣщанія и ходатайства объ общественныхъ нуждахъ сельскаго общества, о благоустройствѣ, призрѣнїи, обученїи грамотъ и т. п.;

7) принесеніе куда слѣдуетъ просьбъ, а также жалобъ по дѣламъ сельскаго общества и избраніе повѣренныхъ для хожденія по симъ дѣламъ;

8) назначеніе сборовъ на общественные расходы;

9) раскладка казенныхъ и земскихъ податей и повинностей между частными крестьянскими обществами, въ составъ сельскаго общества входящими, равно раскладка на все сельское общество общественныхъ повинностей, и порядокъ веденія счетовъ по означеннымъ податямъ и повинностямъ;

10) повѣрка дѣйствій и учетъ должностныхъ лицъ сельскимъ обществомъ избранныхъ, и назначеніе имъ жалованья или инаго за службу вознагражденія;

11) принятіе мѣръ къ предупрежденію и взысканію недоимокъ;

12) назначеніе ссудъ изъ сельскихъ запасныхъ магазиновъ, гдѣ они есть и всякаго рода вспоможеній, и

13) разрѣшеніе всѣхъ тѣхъ случаевъ, когда, по общему закону или особымъ о крестьянахъ постановленіямъ, либо вслѣдствіе частныхъ распоряженій Правительства, требуется на что либо согласіе или разрѣшеніе сельскаго общества.

սարակութենին և որին որ տիրումեն գեղի բնակիչները միասին, ինչպէս որ՝ դատարկ հողերը կամ արօտատեղիները և այլն :

6). շինական հասարակութենի ընդհանուր հարկաւորութիւններու վրայ, նրա բարեկարգութեան, ինամակալութեան, կրթութեան վրայ և այլն խորհուրդ անելը և միջնորդութիւն խնդրելը : —

7). ուր որ հարկաւոր է խնդիրք տալը կամ գանգատ անելը շինական հասարակութենի գործքերու պատճառով և էս գործքերու մասին աշխատելու համար հաւատարմացրած անձինք (վէքիլ) ընտրելը :

8). հասարակական ծախսերու համար հարկաւոր եղած փող ժողովելը :

9). թագաւորական և թեմական (գէմսկի) հարկերու թօլջին էն մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններու մէջ, որոնք բաղկացնումեն շինական հասարակութիւն, նմանապէս հասարակական հարկերու թօլջին ամբողջ շինական հասարակութենի մէջ, և էս հարկերու հաշուարարութեան կարգը պահելը :

10). շինական հասարակութենից ընտրած պաշտօնատարներու գործքերը և հաշիւները ստուգելը և նրանցը իրանց ծառայութեան համար ռոճիկ կամ մէկ ուրիշ վարձատրութիւն նշանակելը :

11). ապառիկներու (քեասիր) չբազմանալու համար հոգատարութիւնը և նրանց պահանջելը :

12). որտեղ հասարակութենի հացի ամբարներ ըլին, էնտեղից փոխ տալու և ամէն կերպի օգնութիւն անելու կարգադրութիւնը :

13). վճռահատութիւն էն ամէն պատահմունքների, երբ որ ընդհանուր օրէնքի կամ գիւղականներու համար առանձին եղած օրէնսդրութիւն-

12. Сельскій Сходъ можетъ совѣщаться и постановлять приговоры только по предметамъ, въ ст. 11 исчисленнымъ. Если же Сходъ будетъ имѣть сужденіе и постановитъ приговоръ по предметамъ его вѣдѣнію не подлежащимъ, то приговоръ считается ничтожнымъ, а лица, участвовавшія въ составленіи онаго, равно какъ въ самовольномъ созваніи Схода, смотря по важности дѣла: или подвергаются взысканію по рѣшенію губернскаго начальства, или предаются суду.

13. Рѣшенія Сельскаго Схода признаются законными тогда только, когда на Сходѣ присутствовали Сельскій Старшина или заступающій его мѣсто (на основаніи ст. 8) и не менѣе половины домохозяевъ, имѣющихъ право участвовать на Сходѣ, и когда притомъ рѣшенія Схода относятся до предметовъ, сужденію онаго подлежащихъ.

14. Дѣла на Сельскомъ Сходѣ рѣшатся: или съ общаго согласія, или по большинству голосовъ.

15. За каждымъ крестьяниномъ-домохозяиномъ, участвующимъ на Сходѣ, считается одинъ голосъ.

16. Согласіе не менѣе двухъ третей всѣхъ

ներու զօրութենով կամ Կառավարութեան առանձին կարգադրութենով պաշանջուի շինական հասարակութենից մէկ բանի համաձայնութիւն կամ վճիռ :

12. Շինական Ժողովը կարող է խորհուրդ անել և վճիռ դնել միայն էն առարկաներու վրայ, որոնք 11 յօդուածի մէջ նշանակած են : Բայց եթէ Ժողովը էնպիսի առարկաներու վրայ խորհուրդ անէ և վճիռներ դնէ, որոնք նրան չեն պատկանում, էն ժամանակը վճիռը ոչինչ է համարվում. իսկ էն անձինք, որոնք էն վճիռ դնելունը մասնակից են եղել, նմանապէս եթէ ինքնակամ ժողով են հաւաքել, նայելով գործքի նշանաւորութեանը, կամ տուգանքի տակն են ընկնում նախանգաղան իշխանութեան վճիռով կամ դատաստանի տակը :

13. Շինական Ժողովի վճիռը համարվումէ օրինաւոր էն ժամանակը, երբ որ ժողովի մէջ ներկայ են գտնուել՝ Տանուտէրը կամ նրա տեղակալը (համաձայն 8 յօդուածին) և կէսից աւելի էն գիւղականները, որոնք իրաւունք ունին մասնակից լինելու Ժողովին, և երբ որ Ժողովը էնպիսի առարկաներ է վճռում, որի համար նա խորհուրդ անելու իրաւունք ունի :

14. Շինական Ժողովի մէջ գործքերը վճռվում են՝ կամ ամէնի համաձայնութենով կամ ձայներու բազմութենով :

15. Ամէն մէկ կալուածատէր գիւղականը, որնոր Ժողովի մէջ մասնակցութիւն ունի, մէկ ձայն ունի :

16. Շինական Ժողովի մէջ ներկայ գտնուող

Քամ
37023

крестьянъ, имѣющихъ голосъ на Сходѣ, требуется для рѣшенія нижеслѣдующихъ дѣлъ:

1) по удаленію изъ общества вредныхъ и порочныхъ членовъ онаго;

2) по разрѣшенію семейныхъ раздѣловъ;

3) по распоряженію общественными землями, состоящими въ общемъ владѣніи или пользованіи сельскаго общества, и

4) по установленію общественныхъ добровольныхъ складокъ и употребленію общественныхъ капиталовъ.

Примѣчаніе 1. Приговоры объ удаленіи вредныхъ и порочныхъ людей изъ временно-обязанныхъ крестьянъ представляются Старшиною предварительно Мировому Посреднику. Мировой Посредникъ, буде усмотритъ въ общественномъ приговорѣ распоряженіе, противное существующимъ постановленіямъ, или вредное для благосостоянія временно-обязанныхъ крестьянъ, или же нарушающее права помѣщичьи, пріостанавливая исполненіе таковаго приговора, представляетъ о семъ, съ своимъ заключеніемъ, Губернскому по крестьянскимъ дѣламъ Присутствію.

Примѣчаніе 2. Вредные и порочные члены вообще сельскаго общества, которые общественными приговорами назначены будутъ къ удаленію изъ общества, должны быть оставляемы, впредь до утвержденія сихъ приговоровъ установленнымъ порядкомъ,

գիւղականների երեք փայլց երկու փայլ համաձայնութենով պէտք է վճռուին յետևեալ առարկաները՝

1). Հասարակութենից մասասակար ու այլբլու անդամներու հեռացնելը :

2). ընտանեկան բաժանքների վճռելը :

3). կարգադրութիւն անելը էն հասարակական հողերու մասին, որինոր շինական հասարակութիւնը ընդհանրապէս տիրումէ կամ նրանցը բանացնումէ :

4). Հասարակական կամաւոր տուրքերը հաւաքելու կարգ դնելը և հասարակական գումարներու գործ դնելը :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 1. Ժամանակաւոր պարտաւորումած գիւղականներից մասասակար և այլբլու մարդկերանցը հեռացնելու դատավճիռը առաջարկումէ Տանուտէրը Խաղաղարար Միջնորդին: Խաղաղարար Միջնորդը, եթէ կրնկատէ հասարակական դատավճռի մէջ մէկ էնպիսի կարգադրութիւն, որնոր հակառակ ըլի եղած օրէնսդրութիւններին, կամ վընասակար ըլի ժամանակաւոր-պարտաւորումած գիւղականներու բարելաւութեանը, կամ ընդդէմ ըլի գիւղի տիրոջ իրաւունքներին, կանգնեցնումէ էդպիսի դատավճռի կատարումը, և առաջարկումէ սրա մասին իր կարծիքի հետ միասին գիւղականներու գործքերու Նահանգական Ատեանին:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 2. Շինական հասարակութենի մասասակար ու այլբլու անդամները, որոնք հասարակական վճռով նշանակած են հասարակութենից հեռանալու, պէտք է մնան, մինչև որ էս վճիռները օրինաւոր կարգով

подъ ближайшимъ надзоромъ самихъ обществъ, и, въ предупрежденіе вреда, какой они могли-бы нанести своимъ односельцамъ, изъ мести, могутъ быть, если представится въ томъ необходимость, содержимы подъ стражею при сельскомъ управленіи, а въ случаѣ покушенія на побѣгъ отправляемы, съ разрѣшенія подлежащаго мѣстнаго начальства, въ ближайшую городскую тюрьму.

17. Прочія дѣла рѣшаются на Сходахъ по приговору тѣхъ крестьянъ, на сторонѣ которыхъ, по счету, окажется, хотя бы однимъ голосомъ, болѣе половины всѣхъ участвующихъ въ Сходѣ. Если же Сходъ раздѣлится на двѣ половины, равныя по числу голосовъ, то большинство считается на той сторонѣ, съ которою согласится Сельскій Старшина.

18. Голоса собираются: или раздѣленіемъ Схода на двѣ стороны и счетомъ голосовъ на каждой сторонѣ стоящихъ, или же инымъ способомъ, по существующему въ сельскомъ населеніи обычаю.

19. Приговоры Сельскаго Схода, по дѣламъ, указаннымъ въ ст. 16, должны быть составляемы письменно, но для сего не устанавливается никакой особой формы.

20. Жалобы на рѣшеніе Сельскаго Схода приносятся мѣстному Уѣздному или Окружному Началь-

Հաստատուին, իրանց հասարակութիւններու նկատողութեան տակը, և որ էն դատապարտած մարդիկը վրէժխնդրութենից մէկ փրկա չբերեն իրանց համագիւղականներուն, կարող են, եթէ հարկաւորութիւնը : պահանջէ, բռնուին շինական կառավարութեան մէջ, իսկ եթէ փախչելու ցանկութիւն ցոյց տան նրանք, էն ժամանակ տեղական իշխանութեան վճռով նրանցը ուղարկել կարելի է մօտիկ եղած քաղաքական բանտը :

17. Ուրիշ գործքերը պիտի վճռուին **Ժողովներ**ի մէջ էն գիւղականների վճռով, որոնց կողմը թէկուզ մէկ ձայնով էլ աւելի լինի ժողովի մէջ ներկայ գտնուած ողջ գիւղականների կիսից : **Իսկ** եթէ **Ժողովը** երկու հաւասար կէս բաժանուի, էն ժամանակը ձայներու բազմութիւնը էն կողմը կլինի, որի հետ կհամաձայնուի **Տանուտէրը** :

16. Չայները հաւաքվում են՝ կամ **Ժողովը** երկու կողմը բաժանուելով և նրանց ձայները համարելով, կամ մէկ ուրիշ ձևով, ինչպէս որ գիւղի մէջ սովորութիւն է :

19. Շինական **Ժողովներու** դատավճիռը էն գործքերու մասին, որոնք նշանակած են **16** յօդուածի մէջ, պիտի լինին գրաւոր, բայց սրա համար չէ նշանակվում ոչ մէկ առանձին ձև :

20. Շինական **Ժողովի** վրայ գանգատ անել

нику, по принадлежности, для представленія Начальнику губерніи.

Примѣчаніе. Жалобы на рѣшеніе Сельскаго Схода въ сельскомъ обществѣ, состоящемъ исключительно или изъ болѣе половины временно-обязанныхъ крестьянъ, подаются Мировому Посреднику, который вноситъ оныя на разрѣшеніе въ Губернское по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіе.

21. Малолюднымъ селеніямъ, а также отдѣльно частнымъ крестьянскимъ обществамъ, входящимъ въ составъ одного сельскаго общества, предоставляется, независимо отъ общаго Сельскаго Схода, собираться особо, на частныхъ сходахъ, для обсужденія собственно предметовъ, исключительно до ихъ общихъ интересовъ касающихся. Предметы сіи могутъ быть:

1) дѣла, относящіяся до пользованія и распределенія земель, состоящихъ въ отдѣльномъ пользованіи тѣхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ;

2) внутренняя между ними раскладка государственныхъ, т. е. казенныхъ и земскихъ податей и повинностей;

3) предупрежденіе накопленія на нихъ недоимокъ и самое взысканіе оныхъ;

4) принесеніе, куда слѣдуетъ, жалобъ и просьбъ

կարելի է տեղական Գաւառապետին, որնոր էն գանգատը պիտի առաջարկէ Նահանգապետին:

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Եթէ շինական հասարակութիւնը բոլորովին կամ կէսից աւելի ժամանակաւոր-պարտաւորուած գիւղականներից է կազմուած, էն ժամանակ էն 'հասարակութենի Շինական Ժողովի վրայ գանգատը պիտի առնուի Խաղաղարար Միջնորդին, որնոր էն գանգատը վճռելու համար ուղարկուած է գիւղականներու գործքերու Նահանգական Ատեանը:

21. Սակաւամարդ գիւղերուն, նմանապէս առանձին մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններուն, որոնք բաղկացնում են մէկ շինական հասարակութիւն, իրաւունք է տվում բաց'ի ընդհանուր Շինական Ժողովը հաւաքուիլ առանձին մասնաւոր ժողովների մէջ խորհուրդ անելու համար էն առարկաներու վրայ, որոնք միայն նրանց ընդհանուր օգտին կամ վնասին են վերաբերում: Էս առարկաները կարող են լինել.

1). էն գործքերը, որոնք վերաբերում են էն հողերու գործածելուն ու բաժին անելուն, որնոր պէտք են ածում առանձին իրանց համար էն գիւղերը կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնները:

2). դրանց մէջը թէ թագաւորական թէ թեմական հարկերու ու պարտականութիւններու թօվջի անելը:

3). չթողնել, որ նրանց վրայ ապառիկներ (քեասիրներ) բազմանան, և ապառիկներու պահանջելը:

по дѣламъ, относящимся исключительно до тѣхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, назначеніе для сего повѣренныхъ и дача имъ довѣренности;

5) дѣла, которыя особыми постановленіями возложены на крестьянскія общества отдѣльныхъ вѣдомствъ, и

6) предварительное совѣщаніе по такимъ дѣламъ, которыя должны быть обсуждаемы на общемъ Сельскомъ Сходѣ (ст. 11).

Примѣчаніе 1. Сверхъ случаевъ, въ сей статьѣ означенныхъ, частныя общества временно-обязанныхъ крестьянъ могутъ совѣщаться, на частномъ сходѣ, по предмету пользованія общими съ помѣщикомъ выгономъ и пастбою для домашняго и рабочаго скота.

Примѣчаніе 2. Совѣщанія на частныхъ сходахъ вообще происходятъ безъ всякихъ формальностей и такъ, какъ крестьяне сами найдутъ то удобнымъ.

ОТДѢЛЕНІЕ ВТОРОЕ.

объ обязанностяхъ сельскаго старшины и другихъ должностныхъ лицъ.

22. Сельскій Старшина отвѣтствуетъ за сохра-

4). Էն գիւղերուն կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններուն վերաբերած գործքերու մասին, ուր որ հարկաւոր լինի, գանգատ անելը, և սրա համար հաւատարմացրած անձիններ (վէքիւներ) նշանակելը և նրանցը հաւատարմութուղթ (վէքիլամա) տալը :

5). Էն գործքերը, որնոր առանձին օրէնսդրութէնով կատարել պարտաւորուած են զանազան տեսչութիւններու տակը եղած գիւղականներու հասարակութիւնները :

6). առաջուց խորհուրդ անելը էնպիսի գործքերու վրայ, որոնք պիտի քննուին ընդհանուր Շինական Ժողովի մէջ (յօդ. 11) :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 1. Բաց 'ի էն դիպուածները, որոնք էս յօդուածի մէջ նշանակած են, ժամանակաւոր-պարտաւորուած գիւղականներու մասնաւոր հասարակութիւնները կարող են խորհուրդ անել մասնաւոր ժողովի մէջ տաւարի համար գիւղի տիրոջ հետ մէկտեղ ունեցած արօտատեղիներու մասին :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 2: Մասնաւոր ժողովների մէջ խորհրդածութիւնները առհասարակ լինումեն առանց այլ և այլ ձևի և էնպէս, ինչպէս որ գիւղականները իրանց համար յարմար գտնեն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Տանուտէրի և ուրիշ շինական պաշտօնատարներու պարտաւորութիւնները :

22. Տանուտէրը պատասխանատու է իր շինական

неніе общаго порядка и спокойствія въ предѣлахъ сельскаго общества. Въ этомъ отношеніи ему вполнѣ подчиняются Помощники Старшины (ст. 6).

23. Въдомству Сельскаго Старшины подлежатъ всѣ живущіе въ предѣлахъ сельскаго общества лица податнаго состоянія, а также отставные и безсрочно отпускные нижніе воинскіе чины и ихъ семейства.

Примѣчаніе Изъ сего изъемяются только находящіеся въ услуженіи у помѣщиковъ и другія, проживающія въ ихъ усадьбахъ, лица. Если такими лицами произведены будутъ безпорядки въ предѣлахъ сельскаго общества, то Старшина представляетъ виновныхъ помѣщику, а въ случаѣ совершенія ими уголовныхъ преступленій или важныхъ проступковъ—земской полиціи, по общему порядку.

24. Сельскій Старшина обязанъ, по дѣламъ *полицейскимъ*, въ предѣлахъ въдомства сельскаго управленія:

1) объявлять, по предписаніямъ начальства, законы и распоряженія Правительства, и наблюдать за нераспространеніемъ между крестьянами подложныхъ указовъ и вредныхъ для общественнаго спокойствія слуховъ;

Հասարակութենի շրջանի մէջ կարգ ու հանգարտութիւն պահպանելու համար : Սրա համար Տանուտէրի Օգնականները բարորովին նրա հրամանի տակն են մնում (յօդ. 6) :

23. Տանուտէրի տեսչութեան տակն են շինական հասարակութենի շրջանի մէջ բնակուած ամէն հարկատու անձինք, նմանապէս ծառայութիւն աւարտած և առանց վաղայ բաց թողած ստորին գինուորական տասիճանաւորները և նրանց ընտանիքը :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Տանուտէրի տեսչութենից դուրս են մնում էն անձինք, որոնք գիւղի տիրոջ մօտ ծառայում են, և նրանք, որոնք նրա սեպհական իր համար բանացրած մուլքի մէջ կենում են: Եթէ էսպիսի անձինք շինական հասարակութենի շրջանի մէջ մէկանկարգութիւն անեն, էն ժամանակը Տանուտէրը յանցաւորին ներկայացնումէ գիւղի տիրոջը. իսկ եթէ նրանք քրէական կամ մէկ ուրիշ նշանաւոր յանցանք գործեն, էն ժամանակը Տանուտէրը վարվումէ նրանց հետ ընդհանուր կարգ ու կանոնով :

24. Տանուտէրը պարտական է պօլիցիական գործքերու կողմանէ իր շինական հասարակութեան կառավարութենի շրջանի մէջ՝

1). յայտնել գիւղականներուն իր մերձաւոր իշխանութենի հրամանի համաձայն կառավարութեան օրէնքները և կարգադրութիւնները, և աչք ունենալ, որ գիւղականների մէջ շինովի հրամաններ ու հասարակութեան հանգստութենին վնասակար լուրերը չտարածուին:

2) заботиться о соблюденіи порядка въ общественныхъ мѣстахъ и о безопасности лицъ и имущества отъ преступныхъ дѣйствій, а также въ случаѣ нарушенія порядка и безопасности принимать мѣры для немедленнаго ихъ возстановленія, впредь до распоряженія земской полиціи;

3) задерживать бродягъ, бѣглыхъ и военныхъ дезертировъ, и представлять ихъ полицейскому начальству;

4) доносить начальству о самовольно-отлучившихся изъ общества, а также о преступленіяхъ и безпорядкахъ, случившихся въ обществѣ;

5) распоряжаться подачею помощи въ чрезвычайныхъ случаяхъ, какъ на примѣръ: при пожарахъ, наводненіяхъ, повальныхъ болѣзняхъ, падежѣ скота и другихъ общественныхъ бѣдствіяхъ, и немедленно доносить начальству о чрезвычайныхъ происшествіяхъ въ сельскомъ обществѣ;

6) принимать предписанныя полицейскія мѣры къ предупрежденію всякаго рода преступленій и проступковъ, а въ случаѣ совершенія оныхъ охранять слѣды сдѣланнаго преступленія, открывать и задерживать виновныхъ и представлять ихъ на дальнѣйшее распоряженіе начальства, и

7) приводить въ исполненіе, въ предписанныхъ закономъ случаяхъ, приговоры Сельскаго Суда, а также рѣшенія общихъ судебныхъ учрежденій.

Примѣчаніе. Въ предѣлахъ помѣщичьяго имѣнія, въ коемъ водворены временно-обязан-

2). Հոգալ, որ հասարակական տեղերի մէջ կարգ պահպանուի, որ գիւղականները և նրանց կայքը ապահով մնան յանցաւոր գործողութիւններից. նմանապէս եթէ կարգը ու ապահովութիւնը խանգարուին, հնարք գործածէ, որ կարգը ու ապահովութիւնը վերականգնուին, մինչև որ տեղական պօլիցիէն տնօրէնութիւն անէ :

3) բռնել թափառական և փախած մարդկերանցը, նմանապէս և զինուորական փախստականներուն և ներկայացնել պօլիցիական իշխանութիւնին :

4). յայտնել իշխանութեանը գիւղականների իրանց կամքով հասարակութենից հեռանալը, նմանապէս հասարակութենի մէջ պատահած յանցանքներու ու անկարգութիւններու վրայ :

5). կարգէ դուրս ու յանկարծակի դիպուածներու մէջ, ինչպէս որ՝ կրակ պատահած ժամանակը կամ ջրի մեծանալուց, մահացու հիւանդութիւններու կամ տաւարի կոտորուած ու ջարդի ժամանակը ու ուրիշ հասարակական ապաբաղտութիւն պատահելուց կարգադրութիւն անել օգնութիւն հասցնելու, և շինական հասարակութենի մէջ պատահած էսպիսի կամ կարգ է դուրս պատահմունքներու վրայ իսկոյն իմացում տալ **Կառավարութիւնին** :

6). գործ դնել հրամանագրած պօլիցիական միջոցներ ամէն տեսակ շարագործութիւններուն ու յանցանքներուն առաջն առնելու. իսկ եթէ կրպատահին էսպիսի յանցանքներ, աշխատել որ նրանց իզը չկորչի, գտնել ու բռնել տալ յանցաւորին և նրան յանձնել իշխանութենի կարգադրութիւնին :

7). օրէնքով հրամանագրած դիպուածներումը կատարումը տալ **Շինական Կատարանի** դա-

ные крестьяне, Сельскій Старшина исполняетъ безотлагательно требованія владѣльца: во 1-хъ объ оказаніи помощи и защиты какъ самому владѣльцу и его домашнимъ, такъ и всѣмъ проживающимъ въ имѣніи лицамъ, въ случаѣ зажигательства, разбоя, грабежа, воровства, насилія и т. п., и во 2-хъ о предохраненіи владѣльца и его имущества, а также и всѣхъ проживающихъ въ имѣніи его лицъ отъ опасности при всякихъ несчастныхъ случаяхъ, какъ то: пожарахъ, наводненіяхъ, повальныхъ болѣзняхъ, и о мѣрахъ для пресѣченія сихъ и другихъ подобныхъ несчастій. Для сего, въ случаѣ опасности, Сельскій Старшина долженъ являться на помощь даже и до призыва его помѣщикомъ.

25. Сельскій Старшина, по дѣламъ общественнымъ, въ предѣлахъ вѣдомства сельскаго управленія обязанъ:

1) созывать и распускать Сельскій Сходъ и охранять должный на ономъ порядокъ;

տավճուին, նմանապէս առհասարակ գատաստանա-
տներու վճիռներուն :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Ինչ գիւղի տիրոջ մուլքի մէջ, որ-
տեղ կենտուժեն ժամանակաւոր—պարտաւոր-
ուած գիւղականներ, Տանուտէրը պիտի
կատարէ առանց այլևայլութեան գիւղի տի-
րոջ հրամանը՝ 1) թէ իրան գիւղի տիրոջը
և նրա տանու մարդկերանցը, թէ նրա
կարուածքի մէջ բնակողներուն, ամէնին օգ-
նութիւն հասցնէ ու պաշտպանէ կրակ, աւա-
ղակութիւն ու գողութիւն և այլն պատահած
ժամանակը, 2) հսկել որ գիւղի տէրը ինքը
և իր կարուածքը, նմանապէս և նրա կար-
ուածքի մէջ ամէն բնակողները ապահով ու
անվնաս մնան վտանգներից ամէն ապա-
բախտ դիպուածքներու ժամանակը, ինչ-
պէս որ՝ կրակ ընկնելուց, ջրի մեծանալուց
և մահացու հիւանդութիւնների պատահե-
լուց և ամէն միջոցներ գործ դնէ որ էս ու
սրանց նման ուրիշ ապաբախտութիւնները
վերջանան : Սրա համար Տանուտէրը վը-
տանգ պատահելու ժամանակը ինք-իրան
պիտի օգնութիւն հասցնէ, չսպասելով գիւղի
տիրոջ կանչելուն :

25. Տանուտէրը հասարակական գործքերու
կողմանէ պարտական է շինական հասարակութէնին
պատկանած շրջանի մէջ՝

1). հաւաքէ ու բաց թողնէ Շինական Ժողովը
և նրա մէջը պատկանեալ կարգը պահէ :

2) առաջարկէ Ժողովին քննելու շինական

2) предлагать на разсмотрѣніе Схода все дѣла, касающіяся нуждъ и пользы сельскаго общества;

3) приводить въ исполненіе приговоры Сельскаго Схода, а также распоряженія установленныхъ властей;

4) наблюдать какъ за Помощниками Старшины тамъ, гдѣ они есть, такъ и за всеми другими должностными лицами, дабы каждый изъ нихъ исполнялъ въ точности свои обязанности;

5) наблюдать за цѣлостію межъ и межевыхъ знаковъ на земляхъ, какъ принадлежащихъ въ собственность крестьянамъ, такъ и находящихся въ ихъ пользованіи;

6) наблюдать за исправнымъ содержаніемъ на тѣхъ-же земляхъ дорогъ, мостовъ, гатей, водопроводныхъ канавъ, перевозовъ и проч.;

7) наблюдать за исправнымъ отбываніемъ крестьянами всякаго рода казенныхъ, земскихъ и общественныхъ повинностей, какъ денежныхъ, такъ и натуральныхъ;

8) понуждать къ исполненію условій и договоровъ крестьянъ между собою, а равно заключенныхъ съ посторонними лицами, когда такіе договоры не оспариваются самими крестьянами;

9) надзирать за порядкомъ въ училищахъ, больницахъ, богадѣльняхъ и другихъ общественныхъ заведеніяхъ, если они учреждены сельскимъ обществомъ на свой собственный счетъ;

10) надзирать за духанами, а также за вѣрностію вѣсовъ и мѣръ на базарахъ;

Հասարակութենի հարկաւորութիւններուն և օգուտներուն վերաբերած ամենայն գործքերը :

3) կատարումը տայ Շինական Ժողովի դատավճիռներուն, նմանապէս կարգուած իշխանութիւններու կարգադրութիւններուն :

4) աչք ունենայ, որ Տանուտէրի Օգնականները, որ տէղ էլ որ նրանք լինելու են, և որ ամէն ուրիշ պաշտօնատարները իրանց պարտաւորութիւնները ճիշտ կատարեն :

5) աչք ունենայ, որ գիւղականներու թէ սեպհական թէ իրանց համար պէտքածելու վարձած հողերու վրայ եղած սարհատները (չահրատ) և սնուրները ամբողջ պահպանուին :

6) աչք ունենայ, որ էն հողերու վրայ եղած ճանապարհները, կամուրջները, ջրանցքները և ջրերի վրայ եղած լաստերը ու նաւերը և այլն կարգի պահպանուին :

7). աչք ունենայ, որ գիւղականները ամենայն կերպի դրամական՝ թէ թագաւորական, թէ թեմական, թէ հասարակական հարկը և թէ սուրուսատը կարգի տան :

8) ստիպէ, որ գիւղականները իրանց մէջ դրած պայմանները կամ կապակցութիւնները կատարեն, նմանապէս եթէ գիւղականները օտար մարդկերանց հետ կապակցութիւն են ունեցել և երբոր էն կապակցութենից գիւղականները յետ չեն կանգնում :

9). վրահասու լինի, որ կարգ ըլի ուսումնարանների, հիւանդանոցների, աղքատանոցների և ուրիշ հասարակական տների մէջ, եթէ նրանք սարգուած են շինական հասարակութենիցը իրանց սեպհական ծախսով :

11) наблюдать за своевременнымъ и правильнымъ составленіемъ камеральныхъ списковъ, когда они требуются, и подавать оныя, кому или куда слѣдуетъ;

12) по просьбамъ крестьянъ о выдачѣ имъ установленныхъ билетовъ и паспортовъ на отлучки, или объ увольненіи во все изъ общества, выдавать имъ надлежащія свидѣтельства въ томъ, что къ увольненію означенныхъ крестьянъ препятствія нѣтъ;

13) завѣдывать, въ порядкѣ самимъ обществомъ установленномъ, общественнымъ хозяйствомъ и общественными суммами; надзирать тамъ, гдѣ учреждены запасные хлѣбные магазины, за цѣлостію общественного хлѣба и за правильнымъ распоряженіемъ онымъ, и

14) охранять отъ растраты тѣ имущества неисправныхъ плательщиковъ, коими обезнечивается взысканіе недоимки.

Примѣчаніе 1. Пока крестьяне, вышедшіе изъ крѣпостной зависимости, состоятъ въ обязательныхъ отношеніяхъ къ помѣщику, на землѣ коего они водворены, Сельскій Старшина долженъ взыскивать причитающіяся съ крестьянъ въ пользу помѣщика повинности, сообразно съ требованіемъ сего послѣдняго, основаннымъ на правилахъ Мѣстнаго Положенія, изданнаго для Тифлисской губерніи, и вообще немедленно исполнять законныя требованія помѣщика, подъ личною своею отвѣтственностію.

10) աչք ունենայ միկիտնի դուքներու վրայ, նմանապէս որ բազրի մէջ և գիւղամիջուամբ կշիւքը ու չափերը ուղիղ ըլին :

11) վրահասու լինի, որ կամէրալի հաշուացուցակը, երբոր պահանջուի, իր ժամանակին ու ուղիղ շինուի, և ումը և որ տեղ որ պատկանում ըլի, էն հաշուացուցակը հասցնէ :

12) երբ որ գիւղականները գիւղից հեռանալու ժամանակը խնդրեն, նրանցը կանոնաւոր բիւլետ ու պաշարատ տայ, կամ եթէ նրանք հասարակութենից բոլորովին արձակուել են ուզում, նրանցը վրկայական տայ, որ նրանց արձակման համար ոչինչ արգելք չկայ :

13) կառավարէ հասարակական տնտեսութիւնը և հասարակական փողը էն կարգով, ինչպէս որ ինքը հասարակութիւնը կրկարգադրէ. վրահասու լինի էն տեղերուն, ինչտեղ հասարակական հացի ամբարներ կան, որ հասարակաց հացը ամբողջ մնայ և կանօնաւոր կերպի խարջուի :

14) պահպանէ փշանալուցը իր պարտքը ճիշտ չհատուցանողի (հախկահարամի, հախվէրմազի) էն կայքը, որնոր պարտքը ապահովացնումէ :

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 1. Մինչև որ էն գիւղականները, որոնք ճորտութենից դուրս են եկած, պարտաւորուած կապուած են մնում գիւղատէր պարոններու հետ, որոնց հողի վրայ որ կենումեն, Տանուտէրը պարտական է պահանջել գիւղականներից նրանցմէն գիւղատիրոջ պարոնին հասնելու հարկը, երբոր գիւղատէր պարոնը Քիֆլիզինահանգի համար դուս տուած Տեղական Օրէնսդրութիւններու կանօններու վրայ հիմնուելով

Примѣчаніе 2. Сельскій Старшина можетъ выдавать крестьянамъ всѣхъ вѣдомствъ, числящимся въ сельскомъ обществѣ, не только свидетельства для полученія изъ Уѣздныхъ Казначействъ паспортовъ и билетовъ на отлучки (п. 12 ст. 25), но и самыя паспорта и билеты, по правиламъ, кои будутъ особо преподаны, для чего предоставляется Сельскимъ Старшинамъ покупать изъ Уѣздныхъ Казначействъ, на наличныя деньги, паспортныя бланки и гербовую бумагу для билетовъ въ количествѣ, соразмѣрномъ ихъ способамъ и мѣстнымъ требованіямъ, при чемъ учетъ можетъ быть установленъ на равнѣ съ прочими сельскими расходами.

26. Сельскій Старшина обязанъ исполнять безпрекословно всѣ законныя требованія полицейскаго начальства и всѣхъ установленныхъ властей, по предметамъ ихъ вѣдомства.

27. Сельскому Старшинѣ предоставляется право, за маловажныя полицейскіе проступки, совершенныя лицами, ему на основаніи ст. 25 подвѣдом-

պահանջէ էն հարկը. և առհասարակ Տանուտէրը պարտական է գիւղատէր պարոնի օրինաւոր պահանջողութիւնները շուտով կատարէ, թէ չէ ինքը կլինի պատասխանատու: ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 2. Տանուտէրը կարող է իր շինական հասարակութէնին պատկանած ամէն տեսչութեանց գիւղականներուն ոչ թէ միայն վկայաթուղթ տայ, որ նրանք Քաւառական (ուէզզնի) Քանձարանից գիւղից ժամանակաւոր հեռանալու համար բիլէտ ու պաշարտ ստանան, այլ Տանուտէրը կարող է էն բիլէտը ու պաշարտը ինքն էլ տայ էն կանօններով, որոնք առանձին կը հաստատուին, և էստուր համար Տանուտէրը իրաւունք ունի Քաւառական Քանձարանից նաղդ փողով պաշարտի բլանկէք և բիլէտներու համար գերբօվոյ թուղթ առնել ու իր մօտ ունենալ էնքան հատ, ինչքան որ իր կարողութիւնը ներում ըլի, և ինչքան որ հարկաւորութիւնը պահանջում ըլի, և սրա հաշիւը կարելի կլինի տալ մէկէլ ջինական ծախսերու հաշիւներու հետ միասին:

26. Տանուտէրը պարտական է առանց ընդգիմանալու կատարել թէ պօլիցիական իշխանութեան թէ ուրիշ իշխանութիւններու՝ ամէն մէկի իր տեսչութեանը պատկանեալ առարկաներու մասին արած օրինաւոր պահանջողութիւնները:

27. Տանուտէրին իրաւունք է տվում էն մարդկերանցը, որոնք 23 յօդուածի զօրութէնով նրա տեսչութեան տակն են, եթէ թեթև պօլիցիական յանցանք

ственными, подвергать виновных: назначенію на общественныя работы на время до *двухъ* дней, или денежному взысканію до *одного* рубля, или аресту не долѣе *двухъ* дней. Высшее наказаніе за проступки опредѣляется Сельскимъ Судомъ (ст. 40).

28. Сельскій Старшина обязанъ, при исполненіи дѣлъ особой важности, именно: при производствѣ личныхъ взысканій какъ полицейскихъ, такъ и налагаемыхъ Сельскимъ Судомъ или Сходомъ, при всякомъ обыскѣ въ крестьянскомъ домѣ или строеніи, при всякомъ задержаніи или взятіи подъ арестъ, при пріемѣ отъ сборщика и расходованіи общественныхъ денегъ,—непремѣнно приглашать двухъ свидѣтелей, преимущественно изъ стариковъ сельскаго общества. То-же правило, по возможности, наблюдается и при предварительномъ дознаніи по проступкамъ и преступленіямъ.

Примѣчаніе. Въ случаѣ малолюдства сельскаго общества, или когда въ селеніи остается на лицо мало крестьянъ, Старшинѣ дозволяется требовать на сей предметъ свидѣтелей изъ ближайшихъ сельскихъ обществъ.

29. *Помощники Старшины* исполняютъ всѣ приказанія Старшины и, сверхъ сего, не ожидая

գործեն, պատժի տակը գցել, այն է՝ մինչև երկու օրուան ժամանակով նշանակել հասարակական մշակութեան համար, կամ նրանցից փողով մինչև մէկ մանէթ տուգանք առնել, կամ նրանցը բռնել տալ բայց ոչ աւելի քան երկու օրով: Իսկ աւելի մեծ պատիժները յանցանքների համար նշանակում է Շինական Դատարանը (յօդ. 40):

28. Տանուտէրը պարտական է մէկ նշանուտը գործ կատարելուց, այն է՝ երբ որ մէկ գիւղականից իրանից է պահանջում պօլիցիական տուգանք (յօդ. 27), կամ էն տուգանքը, որ նոր Շինական Դատարանի կամ Ժողովի վճիռով է գիւղականի վրայ դրված (յօդ. 40), գիւղականի տունը կամ շինութիւնը ամէն անգամ քրքրելու ժամանակը. ամէն անգամ մէկին բռնել տալու ժամանակը. հարկ հաւաքողից փող ստանալու և հասարակական փողերու ծախս անելու ժամանակը անպատճառ երկու վկայ հրաւիրէ՝ էգ վկաները աւելի շինական հասարակութէնի ծէրերից ընտրելով: Միևնայն կանօնը, ինչքան կարելի լինի, պիտի պահպանէ և մէկ յանցանքի կամ շարագործութէնի պատճառով առաջուց հարցուփորձ անելու ժամանակը:

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Իսկ եթէ մէկ գիւղի մէջ քիչ մարդ (սակաւամարդ) ըլի, կամ նրա բնակիչներիցը գիւղի մէջ քիչ մարդ մնացած ըլի, Տանուտէրը կարող է էստուր համար վկաներ մօտիկ շինական հասարակութիւններից պահանջել:

29. Տանուտէրի Օգնականները կատարումեն Տանուտէրի ամէն հրամանքները, բաց ՚ի էստուրը,

приказаній, обязаны содѣйствовать ему въ исполненіи всѣхъ его обязанностей. Тамъ, гдѣ Помощники Старшины избраны отъ малолюдныхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, въ составъ сельскаго общества входящихъ, Помощники Старшины употребляются Старшиною преимущественно по дѣламъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, ихъ избравшихъ.

30. На лицо, исполняющее обязанности *сборщика податей* (примѣч. къ ст. 6), возлагаются:

1) взиманіе лежащихъ на крестьянахъ податей и всякихъ установленныхъ денежныхъ сборовъ, а также недоимокъ по симъ сборамъ;

2) веденіе счетовъ полученнымъ деньгамъ;

3) наблюденіе за бездоимочнымъ взносомъ, отъ cadaго дыма, слѣдующихъ съ него платежей;

4) храненіе поступившихъ съ крестьянъ податей и сборовъ, впредь до представленія ихъ кому слѣдуетъ, въ томъ мѣстѣ и тѣмъ порядкомъ, которые будутъ опредѣлены Сельскимъ Сходомъ;

5) внесеніе, въ существующемъ порядкѣ, въ Уѣздное Казначейство податей и сборовъ и полученіе установленныхъ въ сдачу оныхъ квитанцій;

6) представленіе Сельскому Сходу отчета въ поступившихъ отъ крестьянъ суммахъ;

7) представленіе Сельскому Сходу о неплатель-

առանց նրա հրամանին սպասելու, պարտաւոր են նրան իր ամէն պարտաւորութիւնները կատարելումը օգնական լինել: Ինչտեղ Տանուտէրի Օգնականները ընտրուած են սակաւամարդ գիւղերից կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից, որոնք մէկ շինական հասարակութիւն են բաղկացնում, էնտէղ Տանուտէրը իր Օգնականներուն պէտք է ածում էն գիւղերու կամ մասնաւոր գիւղականների հասարակութիւններու գործքերու համար, որոնք նրանցը ըտրել են:

30. Հարկ հաւաքողի (ծանօթ. 6 յօդուածի) պարտաւորութիւնները են՝

1). գիւղականների վրայ գրուած հարկերը և ամէն կերպի նշանակած փողերը, նմանապէս նրանց վրայ մնացած ապառիկները (քեասիր) պահանջել:

2). ստացած փողերու հաշիւը պահել.

3). վրահասու լինել որ ամէն ծուխ լիովին հատուցանէ իւր տալացուն:

4). գիւղականներից տուն եկած՝ թէ թագաւորական թէ թեմական հարկերը պահել էնտեղ և էն կարգով, ինչպէս որ Շինական Ժողովը կնշանակէ, մինչև որ էն հաւաքած փողը ումը որ պէտքն է հասցնուի:

5). Գաւառական Գանձարանը, ինչպէս որ կարգն է, հարկը տուն տանել և փողը տալու համար ապահովագիր (կվիտանցիա) ստանալ:

6). գիւղականներիցը տուն եկած փողի հաշիւը տալ Շինական Ժողովին.

7). յայտնել Շինական Ժողովին, թէ հարկը

щикахъ, для принятія мѣръ ко взысканію съ нихъ недоимокъ, и

8) снабженіе всѣхъ домохозяевъ надлежащими удостовѣреніями въ полученіи денегъ, согласно съ принятымъ въ обществѣ порядкомъ.

31. Обязанности *остальныхъ должностныхъ лицъ*, какъ то: разсыльныхъ, полевыхъ сторожей, смотрителей канавъ и т. п., опредѣляются самимъ названіемъ должностей.

ОТДѢЛЕНІЕ ТРЕТІЕ.

о сельскомъ крестьянскомъ судѣ.

І. СОСТАВЪ СУДА.

32. Сельскій Крестьянскій Судъ составляютъ Сельскіе Судьи.

33. Сельскіе Судьи избираются Сельскимъ Сходомъ въ такомъ числѣ, какое Сходъ признаетъ необходимымъ.

Примѣчаніе. Сельскіе Судьи могутъ быть избираемы и изъ сельскихъ должностныхъ лицъ.

34. Присутствіе Сельскаго Суда должно состоять не менѣе, какъ изъ трехъ Судей. Въ случаѣ отсутствія одного изъ Судей, онъ замѣщается временно, по правилу, указанному въ ст. 59.

ով չի տուել, և որ էն շտուողներէցը նրանց վրայ
մնացած ապառիկը պահանջուի :

8). ամէն կալուածատէր գիւղականներուն,
ինչպէս որ հատարակութիւնը կարգ է դրել, ապահո-
վացնել, որ նրանցից փողը լիովին ստացել է :

31. Թէ մնացած պաշտօնատարներու, այն է՝
գզիրներու, զօրուղչիներու, ջրպետներու և այլն, պար-
տաւորութիւնները ինչ են, ցոյց են տալիս հէնց իրանց
պաշտօնների անունները :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ.

Շինական գիւղականներու Դատարանի վրայ :

1. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԱԾՔԸ.

32. Շինական գիւղականներու Դատարանը
կազմվում է Շինական Դատաւորներից.

33. Շինական Դատաւորներուն ընտրում է Շի-
նական Ժողովը թուով էնքան, ինչ ջան որ Ժողովը
հարկաւոր համարէ :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Շինական Դատաւորները կարող
են ընտրուիլ և շինական պաշտօնատարներից :

34. Շինական Դատարանի Ատետներ չի կարող
երեքից պակաս դատաւորներից կազմվուիլ : Եթէ Դա-
տաւորներից մէկնում է կը բացակայ լինի, նրա տե-
ղը բռնում է ժամանակաւորապէս նրա փոխանորդը,
ճճ յօդուածի մէջ նշանակած կանօնով :

II. ВЪДОМСТВО И ВЛАСТЬ СУДА.

35. Сельскій Судъ вѣдаетъ, на основаніи слѣдующихъ статей, какъ споры и тяжбы между крестьянами, такъ и дѣла по маловажнымъ ихъ проступкамъ.

36. Сельскій Судъ рѣшитъ окончательно: всѣ споры и тяжбы собственно между крестьянами того сельскаго общества, цѣною до ста рублей включительно, какъ о движимомъ имуществѣ и земляхъ въ предѣлахъ крестьянскаго пользованія, такъ и по займамъ, покупкамъ, продажамъ и всякаго рода сдѣлкамъ и обязательствамъ, а равно и дѣла по вознагражденію за убытки и ущербъ крестьянскому имуществу причиненный.

Примѣчаніе. Вѣдѣнію Сельскаго Суда подлежатъ тяжбы, между крестьянами того-же сельскаго общества, дѣла и о тѣхъ, безъ различія, недвижимыхъ имѣніяхъ, владѣніе коими тяжущіеся не основываютъ на актахъ, формальнымъ порядкомъ совершенныхъ.

37. Если дѣло превышаетъ сумму сто рублей, или тяжба касается недвижимаго имущества, принадлежащаго крестьянамъ въ собственность по акту формальнымъ порядкомъ совершенному, а также, если участвуютъ въ тяжбѣ лица другихъ состояній либо другихъ сельскихъ обществъ, то, во всѣхъ

II ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՇԷԱՆՈՒԹԻՒՆԸ :

35. Շինական Գառարանը քննումէ՝ յետևեալ յօդուածներու վրայ հիմնուելով՝ գիւղականներու մէջ պատահած կռիւները ու վէճերը, նմանապէս նրանց թեթև յանցանքներու գործքերը :

36. Շինական Գառարանը վճռումէ կտրական միայն իր շինական հասարակութենի գիւղականներու մէջ եղած թէ շարժական կայքի մասին և գիւղականներու ձեռի տակ եղած հողերու մասին, թէ պարտքի, առքի, ծախսի և ամենայն տեսակ պայմանադրութիւններու և կապակցութիւններու մասին եղած վէճերը մինչև հարիւր մանէթի արժէքով, նմանապէս էնպիսի գործքեր, որոնց համար որ գիւղականները իրանց կայքի վնասուելու կամ պակասելու պատճառով պէտք է վարձատրուին :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Շինական Գառարանին պատկանումեն նմանապէս մի և նոյն շինական հասարակութենի գիւղականներու մէջ եղած վէճերը էնպիսի անշարժ կալուածքներու վրայ, որոնցը երկու վիճող կողմերը չլինին տիրում կանօնաւոր հաստատուած ակտերով:

37. Եթէ գործը հարիւր մանէթից աւելի արժէք ունենայ, կամ վէճը էնպիսի անշարժ կալուածի վրայ ըլի, որնոր՝ կանօնաւոր ակտով հաստատուած՝ գիւղականի սեպհականութիւն ըլի կազմում, նմանապէս եթէ վէճի մէջ խառն ըլի ուրիշ կարգի անձն կամ ուրիշ շինական հասարակութենի անդամ, էն ժամանակը ամէն էս գիպուածների մէջ եթէ մէկն-

сихъ случаяхъ, по требованію одной изъ сторонъ, дѣло подлежитъ разсмотрѣнію общихъ судебныхъ учрежденій, на точномъ основаніи законовъ.

38. Окончательному рѣшенію Сельскаго Суда подлежатъ всѣ, безъ ограниченія цѣною иска, между крестьянами споры и тяжбы, которые тяжущіяся стороны, по общему согласію, предоставляютъ рѣшенію Сельскаго Суда. Споры и тяжбы, въ коихъ, кромѣ крестьянъ, участвуютъ и постороннія лица, могутъ быть также, по желанію тяжущихся сторонъ, предоставляемы окончательному рѣшенію Сельскаго Суда.

Примѣчаніе. По всѣмъ дѣламъ, безъ ограниченія ихъ цѣною, если съ оными не соединено преступленія или проступка и не сопряжены пользы малолѣтнихъ и умалишенныхъ, крестьяне какъ одного, такъ и разныхъ сельскихъ обществъ, а равно лица другихъ состояній, могутъ, вмѣсто разбирательства въ Сельскомъ Судѣ, обращаться, по взаимному согласію, къ третейскому, по совѣсти, суду, не стѣсняясь никакими формами, но удостовѣривъ только, особою подпискою, о предоставленіи своего дѣла рѣшенію *такихъ-то* посредниковъ. Рѣшеніе третейскаго суда въ сихъ случаяхъ составляется, объявляется тяжущимся и приводится въ исполненіе тѣмъ-же порядкомъ, который установленъ для рѣшеній самого

ուսմէկ կողմը պահանջէ, գործը պիտի քննուի օրէնքներու իսկական հիմանց վրայ ընդհանուր դատաստանատաների մէջ :

38. Շինական Ռատարանը կտրական վճռումէ, չսահմանելով, թէ պահանջումի արժէքը ինչքան պիտի ըլի, գիւղականներու մէջ եղած էն ամենայն կռիւները և վէճերը, որնոր վիճող կողմերը մէկմէկու համաձայնութենով Շինական Ռատարանին կու յանձնեն վճռելու : Էն կռիւները և վէճերը, որոնց մէջ բաց 'ի գուղականները' մասնակից են և օտար անձինք, կարող են նմանապէս, եթէ վիճող կողմերը ցանկանան, կտրական վճռուիլ Շինական Ռատարանի մէջ :

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻԻՆ. Էն ամենայն գործքերը, չսահմանելով նրանց արժէքը, որոնց մէջը խառը չեն յանցանքներ, և որոնց հետ կապուած չէ թերահասներու և մտքից էլածներու օգուտը, գիւղականները թէ մի և նոյն շինական հասարակութենից, թէ զանազան հասարակութիւններից ըլին, նմանապէս և ուրիշ կարգի անձինք, կարող են մէկմէկու համաձայնութենով Շինական Ռատարանի մէջ քննել տարու տեղ՝ միջիմարդկերանց խղճմտանքի դատաստանով (մէդիատորներով) վճռել տալ, որ ձեով էլ որ ուզենան, բայց առանձին ձեռագրով պիտի հաւաստիացնեն, որ վճռելու համար յանձնել են իրանց գործը էս ու էս մարդկերանցը : Էսպիտի դիպուածների մէջ միջի մարդկերանց դատաստանը վճիռ է գնում, ու էն վճիռը յայտնվումէ վիճող կողմերուն և գործ

Сельскаго Суда (ст. 30 и 31). Никакія жалобы на рѣшеніе третейскаго суда нигдѣ не принимаются.

39. Сельскій Судъ разбираетъ и приговариваетъ къ наказанію крестьянъ, принадлежащихъ къ сельскому обществу, за маловажные проступки, когда оныя совершены въ предѣлахъ самого сельскаго общества противъ лицъ, принадлежащихъ къ тому же состоянію и безъ участія лицъ другихъ состояній, а также, когда означенные проступки не находятся въ связи съ уголовными преступленіями, кои подлежатъ разсмотрѣнію общихъ судебныхъ учреждений. Если въ совершеніи проступка участвуютъ крестьяне, принадлежащіе къ другому сельскому обществу, то виновныхъ приговариваетъ къ наказанію Судъ того сельскаго общества, въ предѣлахъ коего проступокъ совершенъ.

Примѣчаніе. Лица другихъ состояній либо другихъ обществъ, противъ коихъ совершены крестьянами проступки, могутъ, буде пожелаютъ, отыскивать слѣдующаго имъ удовлетворенія въ мѣстномъ Сельскомъ Судѣ, или въ общихъ учрежденіяхъ.

40. Сельскій Судъ властенъ, по маловажнымъ проступкамъ, приговаривать виновныхъ: къ общественнымъ работамъ до *шести* дней, или къ денеж-

է դնվում էն կարգով, որ կարգով որ դործ
է դնվում Շինական Ռատաստանի վճի-
ռը (յօդ. 30 և 31) : Միջիմարդկերանց
դատաստանի վճուի վրայ էլ ոչ մէկ տեղ
գանգատ անել չէ կարելի :

39. Շինական Ռատարանը դատումէ ու պատ-
ժի տակն է գցում իր շինական հասարակութէնի
գիւղականներուն թեթև յանցանքների համար, երբ
որ էն յանցանքը գործել է գիւղացին մի և նոյն շի-
նական հասարակութէնի շրջանի մէջ էն մարդկանց
դէմ, որոնք մի և նոյն կարգիցն են, և եթէ էն յան-
ցանքի մէջ մասնակից չեն եղել ուրիշ կարգի անձինք,
նմանապէս եթէ յիշած յանցանքները չեն կապուած
քրէական յանցանքների հետ, որոնք պիտի ընդհա-
նուր դատաստանատներումը քննուին : Եթէ մէկ յան-
ցանք գործելումը մասնակից լինին ուրիշ շինական
հասարակութէնի գիւղականներ, էն ժամանակը յան-
ցաւորներուն դատապարտումէ էն շինական հասա-
րակութէնի Ռատարանը, որ տեղ որ յանցանքը
գործուել է :

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ : Էն ուրիշ կարգի կամ ուրիշ հա-
սարակութէնի անձինք, որոնց դէմ գիւ-
ղականները յանցանք են գործել, կարող
են, եթէ կամենան, բաւականութիւն պահան-
ջել կամ տեղական Շինական Ռատարանի
կամ ընդհանուր դատաստանատների մէջ :

40. Շինական Ռատարանը իրաւունք ունէ թե-
թև յանցանքներու համար յանցաւորներուն դատա-
պարտելու՝ կամ հասարակական մշակութեանը մին-
չև վեց օրով, կամ փողի տուգանքի մինչև երեք

ному взысканію до *трехъ* рублей, или къ аресту до *семи* дней. Назначеніе рода и мѣры взысканія за каждый проступокъ предоставляется усмотрѣнію самого Суда.

41. Налагаемая какъ Сельскимъ Судомъ, такъ и Сельскимъ Старшиною денежныя взысканія (ст 27 и 40), обращаются въ сельскую общественную кассу.

Примѣчаніе. Денежный штрафъ, по статьѣ 40 налагаемый, обращается въ пользу общественной кассы того сельскаго общества, гдѣ производился судъ, не исключая и тѣ случаи, когда виновный принадлежитъ къ другому сельскому обществу.

42. Приговоры Сельскаго Суда по проступкамъ, подлежащимъ его разсмотрѣнію, считаются окончательными.

43. Независимо отъ дѣлъ, поименованныхъ въ ст. 35, вѣдѣнію Сельскаго Суда подлежитъ продажа частнаго крестьянскаго имущества, по взысканіямъ казны, церкви, помѣщика, или иного частнаго лица, кромѣ тѣхъ случаевъ, которые по закону возлагаются на общую полицію.

III. ПОРЯДОКЪ ПРОИЗВОДСТВА И РѢШЕНІЯ ДѢЛЪ.

44. Сельскій Судъ собирается, по возможности

մանէթի, կամ նրանցը մինչև եօթը օրով բռնել տայ:
Ամէն մէկ յանցանքի համար ինչ տեսակ ու ինչ
չափ տուգանք ու պատիժ պիտի նշանակուի, կա-
խած է Շինական Ղատարանի բարեհաճութենից:

41. Էն փողի տուգանքը, որնոր պիտի պա-
հանջուի կամ Շինական Ղատարանի վճռով կամ
Տանուտէրի իրաւունքով (յօդ. 27 և 40), մտնումեն
հասարակական գանձը:

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Էն փողի տուգանքը, որնոր 40
յօդուածի զօրութենով պիտի պահանջուի,
մտնումէ էն շինական հասարակութենի գան-
ձը, որտեղ որ դատաստանը է եղել, թէպէտ
և յանցաւորը ուրիշ շինական հասարակու-
թենիցն էլ ըլի:

42. Շինական Ղատարանից դրած դատավ-
ճիւղ էն յանցանքներու համար, որոնք Ղատարանի
քննութեանը են պատկանում, պիտի վերջացրած
համարած:

43. Բացի էն գործքերը, որոնք նշանակած
են 35. յօդուածի մէջ, Շինական Ղատարանը կա-
րող է ծախել տայ էն գիւղականի մուլքը, որիցը որ
պահանջողութիւն ունի տէրութիւնը, եկեղեցին, գիւ-
ղի տէր պարոնը կամ մէկ ուրիշ մասնաւոր անձը,
բաց 'ի էն դիպուածները, երբ որ գործը առ հա-
սարակ պօլիցիին է յանձնած:

III. ԴԱՏԱՍՏԱՆ ԱՆԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ ԵՒ ԳՈՐԾՔԵՐՈՒ ՎՃՌԵԼԸ:

44. Շինական Ղատարանը կազմվումէ՝ հան-

и удобству, въ воскресные и праздничные дни; въ случаѣ-же нужды, созывается Сельскимъ Старшиною и въ другіе дни.

45. Сельскій Судъ входитъ въ разборъ споровъ и тяжбъ не иначе, какъ по жалобѣ истца. Въ разборъ проступковъ онъ входитъ:

1) по жалобѣ обиженнаго или его родителей или опекуна, буде обиженный еще не достигъ совершеннолѣтія;

2) по требованію Сельскаго Старшины, или Помощниковъ Старшины, и

3) по извѣщенію того, кто былъ свидѣтелемъ проступка, если обиженный не можетъ самъ принести жалобы.

46. Сельскій Старшина и Помощники его не должны вмѣшиваться въ дѣла Сельскаго Суда и присутствовать при ихъ обсужденіи, если они не состоятъ, по законному избранію, въ званіи Сельскихъ Судей (примѣч. къ ст. 33).

47. Всѣ дѣла въ Сельскомъ Судѣ производятся словесно.

48. При разсмотрѣніи тяжёбнаго дѣла въ Сельскомъ Судѣ, Судьи, по выслушаніи тяжущихся сторонъ, стараются склонить ихъ къ примиренію. Если стороны примирились, то должны, въ то-же время,

գամանքին ու յարմարութենին նայելով, կիրակէ և տօն օրերը : Իսկ եթէ հարկաւոր լինի, Տանուտէրը կարող է դատաստան կազմել տայ և ուրիշ օրերը :

45. Շինական Դատարանը քննումէ վէճը էն ժամանակ երբ որ գանգատատէրը առաջ է դնում իր պահանջմունքը : Յանցանքներ քննումէ Դատարանը էն ժամանակ՝

1). երբոր գանգատ է անում զրկուածը (զըբնածը), կամ նրա ծնողքը կամ խնամակալը, եթէ էն զրկուածը հասակը հասած չէ :

2). երբոր դատաստան պահանջէ Տանուտէրը կամ նրա Օգնականը .

3). երբոր յանցանք գործելուց մէկը վկայ է եղել, և էն վկայն իմաց է անում, եթէ ինքը զրկուածը չկարողանայ գանգատ անել .

46. Տանուտէրը և նրա Օգնականները չըպիտի խառնուին Շինական Դատարանի գործքերու մէջ և ոչ էլ ներկայ գտնուին Դատարանի խորհուրդի ժամանակը, եթէ նրանք Շինական Դատարար լինելու համար չեն օրինանաւոր ձևով ընտրուած (ծանօթ. 33 յօդ.) :

47. Շինական Դատարանի մէջ ամենայն գործքերը կատարվումեն բերանացի :

48. Եթէ Շինական Դատարանի մէջ մէկ վէճ է քննվում, Դատարարները, երբ որ լսեցին երկու վիճող կողմերու գանգատները, աշխատումեն որ նրանցը հաշտեցնեն : Եթէ վիճող կողմերը հաշտուեցան, էն ժամանակը նրանք պարտական են յայտնե-

объявить, что одна уступает или чѣмъ вознаграждаетъ другую, и какимъ образомъ должно послѣдовать удовлетвореніе. Если тяжущіяся стороны не пойдутъ на мировую сдѣлку, то Судъ рѣшитъ дѣло либо на основаніи заявленныхъ въ Сельскомъ Судѣ сдѣлокъ и обязательствъ, если таковыя были заключены между спорящими сторонами, либо, при отсутствіи таковыхъ сдѣлокъ, на основаніи мѣстныхъ обычаевъ и правилъ, принятыхъ въ крестьянскомъ быту.

Примѣчаніе. При Сельскомъ Судѣ ведется книга сдѣлокъ и договоровъ въ ономъ заявляемыхъ. Въ сію книгу вносятся всякаго рода сдѣлки и обязательства (на суммы не свыше *трехъ сотъ* рублей), заключенныя крестьянами, какъ между собою, такъ равно съ посторонними лицами, когда такія сдѣлки и обязательства словесно объявлены въ присутствіи не менѣе двухъ свидѣтелей и подписаны обѣими договаривающимися сторонами, или, по просьбѣ ихъ, кѣмъ-либо другимъ, за неумѣніемъ грамотъ. Записи, внесенныя въ сію книгу, а равно выдаваемые съ нихъ засвидѣствованныя копіи, имѣютъ, въ случаѣ спора, силу судебного доказательства. Настоящею книгою Сельскій Судъ снабжается ежегодно, за шнуромъ, печатью и скрѣпою, по распоряженію Начальника губерніи.

լու, որ նրանցից մէկը խաթր է անում մէկէլին, կամ թէ ինչով է բաւականացնում, կամ ինչպէս պիտի բաւականացնէ միւս կողմին: Իսկ եթէ վիճող կողմերը չհաշտուեցան, էն ժամանակը Քատարանը գործը վճռումէ՝ կամ հիմնուելով Շինական Քատարանի մէջ տուն բերած պայմանադրութիւններու ու կապակցութիւններու վրայ, եթէ էսպիսի պայմանադրութիւններ եղած են եղել վիճող կողմերու մէջ. կամ եթէ էդպիսի պայմանադրութիւններ նրանց մէջ չեն եղել, հիմնուելով գիւղականներու մէջ եղած տեղական սովորութիւններու ու կանօններու վրայ:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Շինական Քատարանի մէջ մէկ դավթար է ըլլում, որի մէջը պիտի գրուին էն ամենայն տեսակ պայմանադրութիւնները և կապակցութիւնները (որոնց արժողութիւնը երեք հարիւր մանէթից աւելի չպիտի լինի). որնոր դրել են գիւղականները կամ իրանց մէջ կամ օտար մարդկերանց հետ, երբոր էսպիսի պայմանադրութիւնները բերանացի յայտնել են գոնեայ երկու վկաներու առաջ, և երբոր էս պայմանադրութիւններու վրայ երկու կողմիցն էլ ձեռք են քաշել՝ կամ իրանք պայման կապողները կամ՝ եթէ իրանք գրել չեն գիտացել, նրանց խնդիրքով ուրիշները: Ին դավթարի մէջ գրածները և նրանց վաւերացրած օրինակները, եթէ վէճ պատահի, դիվանական փաստի զօրութիւն ունին (օրինաւոր սաբութ են դառնում): Ին դավթարը ժապաւինած, մուհրը դրած և ստուգած Նահանգապետի կարգադրութենով յանձնվումէ Շինական Քատարանին:

49. Въ дѣлахъ о проступкахъ, если Сельскій Судъ найдетъ недостаточными показанія лицъ причастныхъ къ дѣлу, то для приведенія онаго въ ясность онъ можетъ самъ производить дознанія въ присутствіи двухъ или болѣе свидѣтелей изъ мѣстныхъ крестьянъ-домохозяевъ.

50. Рѣшенія и приговоры Сельскаго Суда составляются письменно и объявляются тяжущимся и причастнымъ къ дѣлу лицамъ, въ присутствіи Суда. Тяжущимся, по желанію ихъ, выдаются копіи съ рѣшеній.

Примѣчаніе. За выдаваемыя копіи какъ съ рѣшеній Сельскаго Суда, такъ и съ записей изъ книги сдѣлокъ и договоровъ (ст. 48, примѣч.), взимается плата не свѣше сорока коп. съ листа на покрытіе расходовъ по писъмоводству.

51. Рѣшенія и приговоры Сельскаго Суда, какъ по спорамъ и тяжбамъ, такъ и проступкамъ, приводятся въ исполненіе Сельскимъ Старшиною или Помощниками Старшины — въ послѣднемъ случаѣ, подъ наблюденіемъ Старшины и за общею ихъ отвѣтственностію

49. Յանցանքներու քննելու ժամանակը եթէ Շինական Դատարանը տեսնէ, որ յանցանքի մէջ մասնակից եղածներու ցոյց տուածը բաւական չէ, կարող է, գործը աւելի բացելու ու պարզելու համար, էն գիւղի կալուածատէր գիւղականներիցը ջոգած երկու կամ աւելի վկաներու առջևը ինքը հարց ու փորձ անէ :

50. Շինական Դատարանի վճիռները և դատավճիռները շինվում են գրաւոր և յայտնվում են Դատարաններու ներկայութեամբ վիճող և գործքի մէջ մասնակից եղած մարդկանցը: Եթէ վիճող կողմերը կամենան, կարող են վճիռի օրինակը ստանալ:

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Շինական Դատարանի վճռի և պայմանագրութիւններու դավթրի մէջ գրուածքի օրինակներու համար պիտի վճարուի թաբախից քառասուն կոպէկ, գրագրութեան ծախսը ծածկելու համար:

51. Կռուի, վէճի, յանցանքի համար Շինական Դատարանից դրած վճիռներուն ու դատավճիռներուն պիտի կատարուի ման Տանուտէրը կամ Տանուտէրի Օգնականները, ու եթէ էդ կատարուի Տանուտէրի Օգնականները տալիս ըլին, պէտք է որ ինքը Տանուտէրն էլ վրահասու լինի, և պատասխանատուութիւնը ընկնում է երկուսի վրայ:

ГЛАВА ТРЕТІЯ.

о порядкѣ назначенія и удаленія сельскихъ должностныхъ лицъ, ихъ преимуществахъ и отвѣтственности.

ОТДѢЛЕНІЕ ПЕРВОЕ.

о порядкѣ назначенія и удаленія должностныхъ лицъ.

52. Изъ должностей сельскаго общественнаго управленія, однѣ замѣщаются по выбору, а другія, по усмотрѣнію общества, могутъ быть замѣщаемы или по выбору, или по найму.

53. По выбору замѣщаются слѣдующія должности:

- 1) Сельскаго Старшины;
- 2) Помощниковъ Старшины тамъ, гдѣ они полагаются (ст. 6), и
- 3) Сельскихъ Судей.

54. Прочія должностныя лица, какъ то: разсылные, полевые сторожа, смотрители канавъ и т. п., назначаются, по усмотрѣнію сельскаго общества, либо по выбору, либо по найму. Въ послѣднемъ случаѣ могутъ быть назначаемы и постороннія лица хорошаго поведенія.

55. Въ должности, замѣщаемыя по выбору, не могутъ быть избираемы:

- 1) лица моложе двадцати пяти лѣтъ;

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ :

Շինական պաշտօնատարներու նշանակելու ու հեռացնելու կարգը, նրանց արտօնութիւնները և պատասխանատվութիւնը .

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ :

Պաշտօնատարներու նշանակելու ու հեռացնելու կարգը

52. Շինական պաշտօնատարներից մէկ քանիսին ընտրումէ հաւարակութիւնը, միւսներուն՝ ինչպէս որ հասարակութիւնը բարեհաճի, կամ ընտրումէ կամ վարձու է բռնում :

53. Հասարակութենի ընտրութենով նշանակվում են յետևեալ պաշտօններու մէջ՝

- 1). Տանուտէրը,
- 2). Տանուտէրի Օգնականները էնտեղ, որտեղ որ նրանք լինելու են (յօդ. 6) և .
- 3). Շինական Դատաւորները :

54. Միւս պաշտօնատարները, այն է՝ գզիրները, ղորուղչիները, ջրպետները և այլն, նշանակվում են իրանց պաշտօնների մէջ, ինչպէս որ հասարակութիւնը բարեհաճի՝ կամ ընտրութենով կամ վարձու : Եթէ նրանցը վարձու բռնել բարեհաճի հասարակութիւնը, կարող է նա էդ պաշտօններու համար և օտար բայց լաւ վարքի մարդկերանցը վարձել :

55. Շինական մէկ պաշտօնի մէջ նշանակելու համար չէ կարելի ընտրել՝

- 1). նրանցը, որոնք դեռ քսանուհինգ տարեկան չեն .

2) люди, тѣлесно наказанные по суду или оставленные судомъ въ подозрѣніи, а также состоящіе подѣ судомъ и слѣдствіемъ, и завѣдомо развратнаго поведенія.

При этомъ Сельскій Старшина, Помощники его и Сельскіе Судьи выбираются преимущественно изъ крестьянъ-домохозяевъ.

56. Сельскій Старшина и Сельскіе Судьи избираются Сельскимъ Сходомъ.

57. Помощники Старшины избираются также Сельскимъ Сходомъ. Но въ сельскихъ обществахъ, которыя состоятъ изъ малолюдныхъ селеній, либо изъ частныхъ крестьянскихъ обществъ, Помощники Старшины избираются частными сходами сихъ селеній и сихъ обществъ (ст. 21), изъ числа принадлежащихъ къ онымъ крестьянъ. Частные сходы избираютъ Помощниковъ Старшины тѣмъ самымъ порядкомъ, какимъ общій Сельскій Сходъ избираетъ лицъ его выбору подлежащихъ.

58. Должностныя лица, назначаемыя по выбору, избираются на три года, исключая сборщика податей, для котораго срокъ службы ограничивается однимъ годомъ; для лицъ-же, служащихъ по найму, срока не устанавливается. Кто отслужилъ положенный срокъ, тотъ можетъ быть избираемъ снова, въ ту-же или другую должность, но не иначе, какъ съ его на то согласія.

2). Էն մարդկերանցը, որոնք դատաստանի վճուով րօզգով ծէծած կամ նկատողութեան տակն են եղել, նմանապէս նրանցը, որոնք դատաստանի ու քննութեան տակն են, և որոնց վատ վարքը յայտնի է :

Տանուտերը, նրա Օգնականները աւելի պիտի կալուածատէր գիւղականներից ընտրուին :

56. Տանուտէրին և Շինական Դատաւորներուն ընտրումէ Շինական Ժողովը :

57. Տանուտէրի Օգնականներուն ընտրումէ նմանապէս Շինական Ժողովը : Բայց էն շինական հասարակութիւններու մէջ, որոնք սակաւամարդ գիւղերից կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից են կազմուած, Տանուտէրի Օգնականին ընտրումեն էն գիւղերու կամ հասարակութիւններու մասնաւոր ժողովները (յօդ. 21) իրանց գիւղականներից : Մասնաւոր ժողովները ընտրումեն Տանուտէրի Օգնականներուն միւսնոյն կարգով, որ կարգով որ ընդհանուր Շինական Ժողովը ընտրումէ :

58. Էն պաշտօնատարները, որոնք պաշտօնների մէջ ընտրուելով են նշանակվում, երեք տարով են ընտրվում, բաց 'ի հարկ հաւաքողը, որի ծառայութիւնը մէկ տարով պիտի լինի. բայց էն մարդիկը, որոնք վարձու են ծառայում, նրանց ծառայութեան համար ժամանակ չէ նշանակվում : Ավ որ իր ծառայութեան ժամանակը վերջացրել է, կարող է նորից ընտրուիլ մի և նոյն կամ մէկ ուրիշ պաշտօնի համար, եթէ միայն ինքը համաձայնուի :

59. Въ должности Сельскаго Старшины, Сельских Судей и Помощниковъ Старшины избираются по два лица, съ тѣмъ, что одно изъ нихъ назначается для отправленія должности, на которую избрано, а другое для временнаго заступленія мѣста перваго, въ случаѣ его отсутствія, смерти, тяжелой болѣзни, устраненія отъ должности и т. п.

60. Избранный сельскимъ обществомъ въ какую либо должность не можетъ отказываться отъ оной, за исключеніемъ только слѣдующихъ случаевъ:

- 1) если ему болѣе шестидесяти лѣтъ;
- 2) если онъ уже прослужилъ по выбору полный срокъ;
- 3) если одержимъ сильными тѣлесными недугами, и
- 4) если, по роду своихъ занятій и хозяйственныхъ дѣлъ, не можетъ имѣть постояннаго пребыванія въ сельскомъ обществѣ.

Примѣчаніе. Жалобы неправильно избранныхъ въ должности крестьянъ, имѣющихъ на основаніи сей статьи право отказаться отъ принятія общественной службы, подаются ближайшему начальству, коему они подвѣдомственны. Временно-обязанные крестьяне подобныя жалобы приносятъ Мировому Посреднику.

61. Сельскій Старшина и Сельскіе Судьи утвер-

59. Տանուտէրի, Շինական Դատաւորների և Տանուտէրի Օգնականների պաշտօններու համար ընտրվումեն երկու երկու մարդ. նրանցից մէկը նշանակվումէ իր պաշտօնի պարտաւորութիւնը կատարելու, իսկ միւսը՝ որ ժամանակաւոր առաջինի տեղը բռնէ, եթէ նա գիւղիցը հեռանայ, կամ մեռնի, կամ սաստիկ հիւանդանայ, կամ եթէ նրան իր պաշտօնից յետ կանգնեցնեն, և այլն :

60. Մէկ պաշտօնի համար շինական հասարակութէնից ընտրուածը էն ժամանակ միայն կարող է չյանձնառնել պաշտօնը, եթէ յետևեալ պատճառները առաջ բերէ :

1). եթէ նա վաթսուն տարեկանից աւելի է :

2). եթէ նա մէկ պաշտօն է ունեցել և էն պաշտօնը վարելու ժամանակը թամամացրել է :

3). եթէ շատ սաստիկ շարունակ հիւանդութիւն ունի :

4). եթէ էնպիսի գործով է պարապած, կամ էնպիսի տնտեսութիւն ունի, որ շինական հասարակութեան մէջ միշտ մնալ չէ կարող :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Եթէ մէկը որ և իցէ պաշտօնի համար անկանօն է ընտրուած, և էս յօդուածի զօրութէնով նա իրաւունք ունի պաշտօնը չյանձն առնելու, նա գանգատ է առնում իր մերձաւոր իշխանութէնին, որի տեսչութեան տակը որ է ինքը : Ժամանակաւոր պարտաւորուած գիւղականները գանգատ են առնում Խաղաղարար Միջնորդին :

61. Տանուտէրին և Շինական Դատաւորներ-

ждаются въ должности, по представленію мѣстнаго Уѣзднаго или Окружнаго Начальника, Начальникомъ губерніи.

Примѣчаніе. Въ сельскомъ обществѣ, состоящемъ исключительно изъ временно-обязанныхъ крестьянъ, или въ коемъ крестьяне сіи составляютъ болѣе половины противъ крестьянъ другихъ вѣдомствъ, выборный листъ о Сельскомъ Старшинѣ и Судьяхъ представляется мѣстному Мировому Посреднику, а отъ него сообщается, на дальнѣйшее распоряженіе, Уѣздному или Окружному Начальнику, по принадлежности.

62. Помощники Старшины утверждаются Уѣзднымъ или Окружнымъ Начальникомъ непосредственно.

Примѣчаніе. Помощники Старшины, избранные отъ временно-обязанныхъ крестьянъ, составляютъ-ли эти крестьяне одно сельское общество или только часть онаго, утверждаются Уѣзднымъ или Окружнымъ Начальникомъ не иначе, какъ по предварительномъ одобреніи ихъ выбора Мировымъ Посредникомъ.

63. Если на незаконность въ производствѣ вы-

րուն հաստատումէ իրանց պաշտօններու մէջ տեղա-
կան **Գաւառապետի** առաջարկութենով՝ **Նահան-
գապետը** :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Էն շինական հասարակութենի
մէջ, որնոր բաղկացած է միայն ժամանա-
կաւոր—պարտաւորուած գիւղականներից,
կամ որ հասարակութենի մէջ էս գիւղա-
կանները կէսից աւելի են քան թէ ուրիշ
տեսչութեանց տակը եղած գիւղականները,
Տանուտէրի և **Շինական Գատաւորների**
ընտրութեան թուղթը պէտք է առաջար-
կուի **Խաղաղարար Միջնորդին**, և նա էն
թուղթը պիտի հասցնէ էն **Գաւառապետին**,
որի իշխանութեան տակն է էն շինական
հասարակութիւնը, և **Գաւառապետը** իր կող-
մից պիտի պատկանեալ կարգադրութիւնը
անէ :

**62. Տանուտէրի Օգնականներուն հաստա-
տումէ ինքը Գաւառապետը :**

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : **Տանուտէրի Օգնականները**, ո-
րոնք ընտրվում են ժամանակաւոր—պարտա-
ւորուած գիւղականներից՝ բաղկացնում են
էս գիւղականները մէկ շինական հասարա-
կութիւն կամ նրա մասն են կազմում թէ
չէ՝ հաստատվում են իրանց պաշտօնների
մէջ **Գաւառապետիցը**, բայց էն ժամանակ,
երբոր **Խաղաղարար Միջնորդը** առաջուց
էդ ընտրութեան հետ համաձայն եղած ըլի :

63. Եթէ ընտրութենի ձևի անկանօն լինելու

боровъ, или на незаконность избранія лица въ одну изъ вышесказанныхъ должностей, послѣдуетъ жалоба Уѣздному или Окружному Начальнику не далѣе какъ въ теченіе двухъ недѣль послѣ выборовъ и не менѣе, какъ отъ одной пятой части всего числа домохозяевъ, составляющихъ сельское общество, то Уѣздный или Окружной Начальникъ, по принадлежности, входятъ въ разсмотрѣніе законности произведеннаго выбора и, по удостовѣреніи въ справедливости жалобы, распоряжаются о производствѣ при себѣ новыхъ выборовъ.

64. Сельскіе Старшины, Сельскіе Судьи, а также Помощники Старшины приводятся предварительно къ присягѣ Уѣзднымъ или Окружнымъ Начальникомъ, и за тѣмъ вступаютъ въ отправленіе своей должности.

Примѣчаніе. Помощники Старшины отъ временно-обязанныхъ крестьянъ приводятся къ присягѣ Мирowymъ Посредникомъ. Имъ же приводятся къ присягѣ и прочія выбранныя должностныя лица въ такомъ сельскомъ обществѣ, которое состоитъ изъ однихъ временно-обязанныхъ крестьянъ или въ которомъ крестьяне сіи составляютъ болѣе половины противъ крестьянъ казеннаго или церковнаго вѣдомствъ.

65. Сельскій Старшина, въ случаѣ неисправнаго отправленія имъ должности, или замѣченныхъ съ

վրայ կամ մէկին մէկ պաշտօնի համար անկանօն ընտրելու վրայ էն հասարակութենի վրայ կարգած Քաւառապետին գանգատ անուի ընտրութենից յետոյ երկու շաբաթ ժամանակուան մէջ, և երբոր էն գանգատը մէկ շինական հասարակութիւն բաղկացնող ողջ կալուածատէր գիւղականներու հինգ փայից մէկ փայ գիւղականներիցը սրակաս չլինի, էն ժամանակ Քաւառապետը քննումէ՝ ընտրութիւնը կանօնաւոր է եղել թէ չէ, և երբոր հաւաստիանումէ, որ գանգատը ուղի է եղել, կարգադրութիւն է անում, որ իր առջևը նորից ընտրութիւն լինի:

64. Տանուտէրներուն, Շինական Դատաւորներուն, նմանապէս Տանուտէրի Օգնականներուն Քաւառապետը առաջ դեռ երգումն է տալ տալի, և յետոյ են նրանք իրանց պաշտօնները մտնում:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Տանուտէրի Օգնականներուն, որոնք ժամանակաւոր—պարտաւորուած գիւղականներու կողմիցն են, երգում է տալ տալի Խաղաղարար Միջնորդը: Խաղաղարար Միջնորդը երգում է տալ տալի և միւս ընտրուած պաշտօնատարներուն էն շինական հասարակութենի մէջ, որնոր բաղկացած է կամ միմիայն ժամանակաւոր—պարտաւորուած գիւղականներից, կամ որի մէջ էս գիւղականները կէսից աւելի են թագաւորական կամ եկեղեցական գիւղականներից:

65. Տանուտէրին, եթէ նա իր պաշտօնը ճիշտ չկատարէ, կամ իր իրաւունքը չար գործած է, կա-

его стороны злоупотреблений, удаляется отъ должности, не иначе, какъ по распоряженію Начальника губерніи. По причинамъ особенно-уважительнымъ, Уѣздный или Окружной Начальникъ могутъ устранить Сельскаго Старшину временно отъ должности, но на окончательное его удаленіе отъ оной должны испросить разрѣшеніе Начальника губерніи. Помощника Сельскаго Старшины, по тѣмъ-же причинамъ, Уѣздный или Окружной Начальникъ могутъ во все удалить отъ должности собственною властію.

Примѣчаніе. Въ сельскомъ обществѣ, состоящемъ изъ однихъ временно-обязанныхъ крестьянъ, въ случаѣ важныхъ нарушеній по должности, Мировой Посредникъ присуждаетъ Старшину къ временному удаленію, и, съ утвержденія Начальника губерніи, окончательному отъ оной отрѣшенію; въ обществѣ-же, состоящемъ въ одно время и изъ крестьянъ казеннаго или церковнаго вѣдомствѣ, о Старшинѣ, подлежащемъ, по его мнѣнію, временному удаленію, либо и окончательному отрѣшенію отъ должности, представляетъ на усмотрѣніе Начальника губерніи. Помощника Старшины, собственно по обществу временно-обязанныхъ крестьянъ, Мировой Посредникъ присуждаетъ къ временному удаленію, а въ случаяхъ нужныхъ и къ окончательному отрѣшенію отъ должности—своею собственною властію.

66. Опредѣленіе и увольненіе всѣхъ прочихъ,

րող է յետ կանգնեցնել իր պաշտօնից միայն Նա-
հանգապետը : Առանձին նշանաւոր պատճառներով
Քաւառապետը կարող է Տանուտէրին հեռացնել իր
պաշտօնից ժամանակաւոր. բայց բոլորովին նրան իր
պաշտօնից յետ կանգնեցնելու համար պէտք է սպա-
սէ Նահանգապետի վճռին : Տանուտէրի Օգնա-
կանին միևնոյն պատճառներով բոլորովին յետ կանգ-
նեցնել իր պաշտօնից կարող է Քաւառապետը իր իշ-
խանութէնով :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Էն Շինական հասարակութէնի
մէջ, որնոր միմիայն ժամանակաւոր—պար-
տաւորուած գիւղականներից է բաղկացած,
եթէ պատահի, որ Տանուտէրը իր պարտա-
ւորութիւնները չկատարէ, Խաղաղարար
Միջնորդը նրան ժամանակաւոր հեռաց-
նումէ իր պաշտօնից և Նահանգապետի վճ-
ռով բոլորովին յետ է կանգնեցնում. իսկ
էն հասարակութէնի մէջ, որնոր միևնոյն ժա-
մանակը և թագաւարական կամ եկեղեցա-
կան գիւղականներից է բաղկացած, Խա-
ղաղարար Միջնորդը եթէ տեսնէ, որ Տա-
նուտէրին ժամանակաւոր կամ բոլորովին իր
պաշտօնից հեռացնել է հարկաւոր, առաջարկու-
մէ էս մասին Նահանգապետին, որ նա վճռէ
ինչպէս կամենայ : Տանուտէրի Օգնականին,
որնոր ժամանակաւոր—պարտաւորուած գիւ-
ղականներու կողմիցն է, Խաղաղարար Միջ-
նորդը կարող է ժամանակաւոր հեռացնել,
և հարկաւոր ժամանակը՝ բոլորովին էլ իր
պաշտօնից յետ կանգնեցնել իր իշխանութէ-
նով :

66. Մ'նացած միւս 56—65 յօդուածներումը

непоименованныхъ въ ст. 56 — 65, должностныхъ лицъ предоставляется самому Сельскому Сходу.

ОТДѢЛЕНІЕ ВТОРОЕ.

о правахъ и льготахъ должностныхъ лицъ.

67. Назначеніе жалованья или инаго вознагражденія лицамъ, служащимъ по выбору или по найму, предоставляется непосредственному усмотрѣнію сельскаго общества, отъ котораго зависитъ избраніе и наемъ тѣхъ должностныхъ лицъ.

68. Всѣ назначаемыя по выбору должностныя лица, на время ихъ службы, освобождаются, съ семействами своими, отъ всякихъ натуральныхъ повинностей, которыя за нихъ отбываются всеми прочими членами сельскаго общества.

Примѣчаніе. Крестьяне, занимающіе вообще должности по сельскому общественному управленію, равно какъ и незанимающіе сихъ должностей, въ случаѣ важныхъ заслугъ, представляются къ пожалованію медалями и почетными кафтанамъ, а для награжденія прочихъ заслугъ ихъ и вообще особенно похвальныхъ дѣйствій устанавливаются похвальные листы.

69. Служащія по выборамъ лица, при отправленіи ими служебныхъ обязанностей, носятъ выданные имъ начальствомъ знаки ихъ должностей.

յիշած պաշտօնատարներուն պաշտօնի մէջ նշանակելու կամ արձակելու իրաւունքը Շինական Ժողովին է տվում :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Պաշտօնատարներու իրաւունքները ու արտօնութիւնները :

67. Ընտրուած պաշտօնատարներուն կամ վարձու բռնած ծառայողներուն ուղիկ (ջամագիր) կամ մէկ ուրիշ վարձատրութիւն նշանակելը կախուած է էն Շինական հասարակութէնի իրան բարեհաճելիցը, որնոր պաշտօնատարներուն ընտրել է կամ վարձել է :

68. Ամէն էն պաշտօնատարները, որոնք պաշտօնի մէջ նշանակած են ընտրութէնով, իրանց ողջ ծառայութեան ժամանակը ազատվում են, իրանց ընտանիքն էլ հետը, սուրուսատից, բէգարայից և այլն, որնոր նրանց տեղ պիտի հասարակութէնի մէկ էլ անգամները տան :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Էն գիւղականները, որոնք Շինական հասարակութեան կառավարութէնի մէջ պաշտօններ են կատարում, և նրանք, որոնք թէև պաշտօնի մէջ չլին, բայց շատ մեծ արժանաւորութիւն ունենան, առաջարկվում են մէզալ կամ պատուաւոր խալաթ ստանալու. իսկ ուրիշ արժանաւորութիւններու կամ ընդհանրապէս գովելի գործքերու համար գովասանական թուղթ է տվում նրանցը :

69. Ընտրուած ծառայողները իրանց պաշտօններու պարտաւորութիւնները կատարելու ժամանակը պէտք է իրանց վրայ քաշարած ունենան կառավարութէնից տուած իրանց պաշտօններու նըշաններ :

ОТДѢЛЕНІЕ ТРЕТІЕ.

объ отвѣтственности должностныхъ лицъ.

70. Всѣ присутственныя мѣста и начальствующія лица требованія свои о взысканіяхъ съ Сельскаго Старшины и Помощниковъ его, по дѣламъ ихъ вѣдомствъ, заявляютъ, по принадлежности, Уѣздному или Окружному Начальнику, которые, по удостовѣреніи въ справедливости требованія, дѣлаютъ, смотря по обстоятельствамъ, надлежащее распоряженіе.

71. За маловажные проступки по должности, Уѣздный или Окружной Начальникъ подвергаютъ Сельскихъ Старшинъ и Помощниковъ ихъ замѣчаніямъ, выговорамъ, денежному штрафу до пяти рублей, или аресту до семи дней; когда же за такіе проступки и такимъ взысканіямъ подлежатъ Сельскіе Судьи, то о томъ представляется на усмотрѣніе Начальника губерніи.

72. За важные проступки и преступленія, должностныя лица сельскаго управленія предаются суду: Помощники Старшины по распоряженію самого Уѣзднаго или Окружнаго Начальника, а Сельскіе Старшины и Сельскіе Судьи—по представленію того или другаго и съ разрѣшенія Начальника губерніи.

73. За преступленія по должности всѣ должностныя лица сельскаго управленія судятся въ мѣстномъ Уѣздномъ Судѣ.

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ :

Պաշտօնատարներու պատասխանատուութիւնը .

70. Ամէն դատաստանատները կամ կառավարութեան մարդիկ, ինչոր Տանուտէրից կամ նրա Օգնականներից իրանց կառավարութեան գործքերուն վերաբերած պահանջողութիւն ունին, յայտնումեն էն պահանջողութիւնը էն Քաւառապետին, որի մերձաւոր իշխանութեան տակը Տանուտէրը և նրա Օգնականները են. Քաւառապետը երբոր հաւաստիանումէ, որ պահանջողութիւնները ուղիղ են, յանգամանքին նայելով, անումէ հարկաւոր եղած կարգադրութիւն:

71. Եթէ Տանուտէրը կամ նրա Օգնականը իրանց պաշտօնը վարելուց մէկ քիչ յանցաւոր են գտնուել, Քաւառապետը կարող է նրանցը յանդիմանել, մինչև հինգ մանէթ տուգանք վրէն դնել, կամ նրանցը միջև եօթը օրով բռնել տալ. բայց եթէ էսպիսի յանցանքներու համար Շինական Քատաւորները պիտի էսպիսի պատիժներու տակը ընկնի, էն ժամանակը սրանց մասին Քաւառապետը Նահանգապետին է առաջարկում, և Նահանգապետը պատիժ նշանակում:

72. Եատմեծ յանցանքներու համար շինական կառավարութէնի պաշտօնատարները ընկնումեն դատաստանի տակը՝ Տանուտէրի Օգնականները իրան Քաւառապետի կարգադրութէնով, իսկ Տանուտէրը և Շինական Քատաւորները՝ Քաւառապետի առաջարկութէնով և Նահանգապետի վճիռով:

73. Շինական կառավարութէնի ամէն պաշտօնատարները իրանց պաշտօնի մէջ յանցաւոր գրտնուած ժամանակը պիտի դատուին տեղական Քաւառապետի Քատարանի (ուէզդնի սուղ) մէջ:

74. Жалобы отъ сельскихъ обществъ, а равно и жалобы отъ частныхъ лицъ на неправильныя, по отпращиванію служебныхъ обязанностей, дѣйствія сельскихъ должностныхъ лицъ, подаются Уѣздному или Окружному Начальнику, по принадлежности.

75. Если Уѣздный или Окружной Начальникъ не уважатъ обращенныхъ къ нимъ, на основаніи ст. 70 и 74, заявленій и жалобъ на неправильныя дѣйствія сельскихъ должностныхъ лицъ, то на сіе можетъ быть, въ мѣсячный, со дня подачи Уѣздному или Окружному Начальнику заявленія или жалобы, срокъ, подана жалоба Начальнику губерніи, который рѣшитъ дѣло окончательно.

Примѣчаніе. Все постановленное какъ въ настоящей, такъ и въ предъидущихъ статьяхъ (70—74), относительно Уѣздныхъ и Окружныхъ Начальниковъ, прилагается къ Мировымъ Посредникамъ въ тѣхъ сельскихъ обществахъ, кои состоятъ изъ однихъ временно-обязанныхъ крестьянъ или въ коихъ крестьяне сіи составляютъ болѣе половины противъ крестьянъ другихъ вѣдомствъ, и въ предѣлахъ той власти, какая предоставлена Посредникамъ Положеніемъ о Мировыхъ Посредникахъ и Губернскомъ по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіи въ Тифлисской губерніи.

74. Շինական հասարակութիւնները, նմանապէս և մասնաւոր անձինք երբոր նկատեն Շինական պաշտօնատարների մէջ իրանց պարտաւորութիւնները կատարելուց անկանօն գործքեր, գանգատ են անում **Քաւառապետին** :

75. Եթէ շինական պաշտօնատարներու անկանօն գործքերու վրայ 70 և 74 յօդուածներու զօրութենով տուած գանգատներուն **Քաւառապետը** կատարումը շտայ, էն ժամանակ՝ էս գանգատից մէկ ամիս անցկենալից յետոյ՝ կարելի է գանգատ անել **Նահանգապետին**, որնոր գործը կտրական վճռումէ :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ : Էն, ինչոր էս յօդուածի մէջ ու 70ից մինչև 74 յօդուածներու մէջ սահմանադրած է **Քաւառապետներու** համար, վերաբերումէ և **Խաղաղարար Միջնորդներուն** էն շինական հասարակութիւններու մէջ, որոնք բաղկացած են միմիայն ժամանակաւոր—պարտաւորուած գիւղականներից, կամ որի մէջ էս գիւղականները կէսից աւելի են քան թէ թագաւորական կամ եկեղեցական գիւղականները, և **Խաղաղարար Միջնորդների** էն իշխանութենի սահմանի մէջ, որնոր նրանց տուած է **Թիֆլիզի** մէջ եղած գիւղականներու գործքերու **Նահանգական Ստեանի** և **Խաղաղարար** **Դատաւորներու** համար հաստատած կանօնագրութենով :

РАЗДѢЛЪ ВТОРОЙ.

О ПОВИННОСТЯХЪ КРЕСТЬЯНЪ ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ И ОБЩЕСТВЕННЫХЪ.

76. Отбываніе сельскимъ обществомъ государственныхъ, т. е. казенныхъ и земскихъ податей и повинностей, остается на существующемъ нынѣ основаніи.

77. Независимо отъ казенныхъ и земскихъ повинностей, на сельскія общества возлагается обязательное отправленіе слѣдующихъ общественныхъ повинностей:

- 1) содержаніе общественнаго управленія;
- 2) расходы по оспопрививанію, и принятіе мѣръ предписанныхъ Уставомъ Врачебнымъ въ случаѣ появленія заразительныхъ болѣзней и скотскихъ падежей;
- 3) содержаніе въ исправности проселочныхъ дорогъ, межъ и межевыхъ знаковъ, проточныхъ водъ и канавъ на земляхъ, принадлежащихъ въ собственность сельскимъ обществамъ или состоящихъ въ ихъ постоянномъ пользованіи;
- 4) содержаніе карауловъ въ деревняхъ;
- 5) призрѣніе престарѣлыхъ, дряхлыхъ и увѣчныхъ членовъ общества, не могущихъ трудомъ приобрѣтать пропитаніе, у которыхъ нѣтъ родственниковъ, или же родственники которыхъ не въ состояніи ихъ содержать; призрѣніе круглыхъ сиротъ;
- 6) принятіе мѣръ въ случаѣ пожаровъ (въ томъ числѣ лѣсныхъ), наводненій, а также для истребленія саранчи, хищныхъ звѣрей и при другихъ тому подобныхъ общественныхъ бѣдствіяхъ, и

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԵՐԿՐՈՐԴ:

ԳԻՒՂԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹԱԳԱԻՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՐԿԱՏՎՈՒԹՅՆԻ ՎՐՁՅ:

76. Շինական հասարակութենի թագաւորական և թեմական (զէմսկի) հարկ տալը մնում է էնպէս, ինչպէս մինչև այժմ եղել է:

77. Բաց 'ի թագաւորական և թեմական հարկը շինական հասարակութիւններու վրայ դնվում են և հետևեալ հասարակական պարտականութիւնները, որոնք անպատճառ պիտի կատարուին՝

1). հասարակական կառավարութիւնը պահելու ծախսը :

2). ծաղիկ կտրելու համար հարկաւոր ծախսը, և բժշկական Օրէնքներով պատուիրած հնարքներու գործ դնելը գիպչող հիւանդութիւններու ու տավարի կոտորուածի կամ ջարդի ժամանակը :

3). գիւղի, յանդի, անտառի ճանապարհները, սարհատները, սնուրները ու ջրանցքները կարգին պահպանելը էն հողերու մէջ, որոնք շինական հասարակութենի սեպհականութիւն են, կամ որոնցը շինական հասարակութիւնը ուրիշից վերառած ունի իրան համար պետք ւածելու :

4). գիւղերու մէջ զարայուլ պահելը :

5). խնամակալութիւն անելը հասարակութենի մէջ եղած ծէրերուն, անգամալուծներուն, որոնք իրանց աշխատանքով ապրուստ չեն կարող ճարել իրանց համար, և որոնք ազգականներ չունին, կամ որոնց ազգականները կարողութիւն չունին նրանցը պահելու. խնամակալութիւն անելը ջրլիս որբերուն :

6). կրակի, ջրերու մեծ անալու, անտառ այրուելու ժամանակը, նմանապէս մորեխի, վնասակար գա-

7) устройство и поддержаніе сельскихъ запасныхъ магазиновъ, на основаніи законовъ.

78. Каждое изъ частныхъ крестьянскихъ обществъ, входящихъ въ составъ одного сельскаго общества, отвѣчаетъ, круговою порукою, за cadaго изъ своихъ членовъ въ исправномъ отбываніи казенныхъ, земскихъ и общественныхъ повинностей.

Примѣчаніе. Частнымъ крестьянскимъ обществамъ, принадлежащимъ къ составу одного сельскаго общества, предоставляется, для облегченія круговаго ручательства, соединяться между собою, по общему ихъ о семъ приговору.

79. Разверстка въ сельскомъ обществѣ казенныхъ и земскихъ повинностей между частными крестьянскими обществами, въ составъ его входящими, производится на Сельскомъ Сходѣ, а между членами cadaго изъ частныхъ обществъ — на частномъ сходѣ (ст. 21). Разверстка же общественныхъ повинностей на все сельское общество дѣлается цѣлымъ сельскимъ обществомъ, на Сельскомъ Сходѣ.

Подписалъ: Начальникъ Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго, Сенаторъ, Статсъ-Секретарь *Баронъ А. Николаи.*

զաններու ոչնչացներու համար, և ուրիշ սրանց նման հասարակական ապարախտութիւններ պատահած ժամանակը հարկաւոր եղած հնարքներ գործ դնելը :

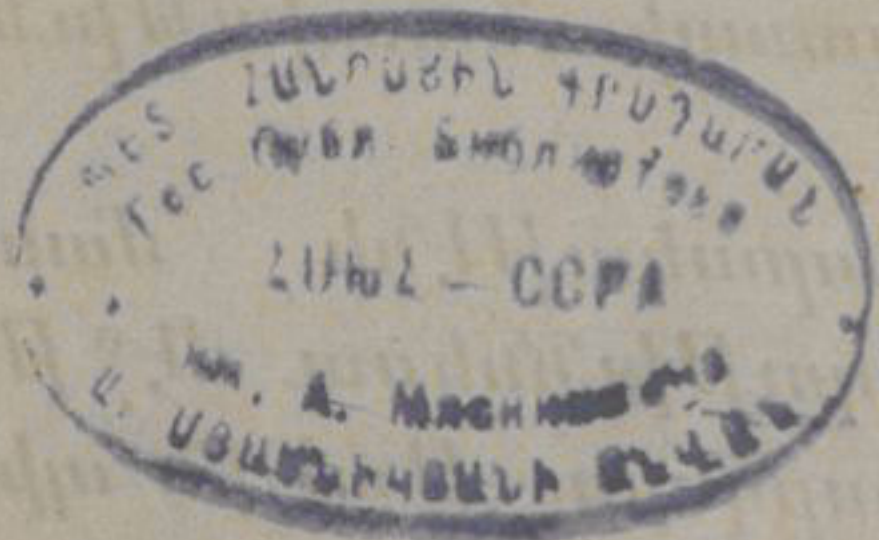
7). հաց պահելու հասարակական ամբարներ սարգելը, ինչպէս օրէնքը պահանջումէ :

78. Մէկ շինական հասարակութենի ամէն մէկ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնը՝ ամէնը միասին պատասխանատու է ըլլում իր ամէն մէկ անդամի համար, որ նրանք թագաւորական, թեմական և հասարակական հարկերը կարգի կրտան:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Մէկ շինական հասարակութիւն բաղկացնող մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնները կարողեն, պատասխանատվութիւնը հեշտացնելու համար, միանալ մէկմէկու հետ և մէկ քանիսը միասին իրանց վրայ առնել պատասխանատվութիւնը :

79. Շինական հասարակութենի մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններու մէջ թագաւորական և թեմական հարկերու թօլջին պիտի անուի Շինական Ժողովումը, իսկ ամէն մէկ մասնաւոր հասարակութենի անդամների մէջ թօլջին պիտի անուի մասնաւոր ժողովներումը (յօդ. 21). բայց հասարակական հարկերու թօլջին ամբողջ հասարակութենի մէջ պիտի անի ողջ շինական հասարակութիւնը Շինական Ժողովումը .

Չեռք է քաշել՝ Կովկասեան Փոխարքայի Գլխաւոր Կառավարութեան Մեծը, Սենատոր Ստատս - Սեկրետար Բարոն Ա. Նիկոլայի:

2013

10421

«Ազգային գրադարան»

NL0045118

